

DVA KARTUZIJSKA ANTIFONARJA IZ 13. STOLETJA IN VPRAŠANJE ENOTNOSTI KARTUZIJSKEGA LITURGIČNOGLASBENEGA IZROČILA

KATARINA ŠTER

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana

Izvilleček: Razprava obravnava sorodnosti med dvema po ugotovitvah kartuzijskih avtorjev zelo podobnima antifonarjema iz 13. stoletja, ki sta bila v rabi v kartuzijah Žiče in Sainte-Croix-en-Jarez. Podobnosti in razlike med rokopisoma so prikazane v primerjavi njune liturgične vsebine ter na primeru značilnih melodičnih obrazcev in melodij spevov iz dveh izbranih oficijev.

Ključne besede: gregorijanski koral, liturgija, kartuzijani, kartuzijski liturgični rokopisi.

Abstract: The article discusses two thirteenth-century antiphoners used in two different charterhouses – Žiče and Sainte-Croix-en-Jarez – in which some authors have claimed to find striking similarities. A comparison between the manuscripts shows similarities and differences between them on the level of their liturgical contents as well as in some characteristic melodic formulas and chant melodies from two selected Offices.

Keywords: plainchant, liturgy, Carthusians, Carthusian liturgical manuscripts.

Za razliko od mnogih natisov ene tiskane knjige, ki so vsaj načeloma enaki, so srednjeveški kodeksi – tudi če hočejo imeti popolnoma enako vsebino – med seboj vedno različni, unikatni in posebni. Tu niso mišljene le njihove medsebojne razlike v izgledu in obliki, ki so posledica spremenljivih razmer v postopku vsakokratne ročne izdelave rokopisa. Posledica človeške roke so vedno tudi vsebinske razlike. Dveh identičnih rokopisov ni. To velja tudi za kodekse kartuzijskega reda, čeprav so si kartuzijski rokopisi istega tipa po vsebini zelo podobni in je pregovorno znana njihova težnja po čimvečji medsebojni usklajenosti, obenem pa anonimnosti njihovih pisarjev. Med njimi nujno obstajajo hotene ali nehotene razlike, pa četudi bi nastali v istem obdobju ali na istem prostoru ali pa bi bili celo delo iste roke.

O časovni, če že ne morda tudi geografski sorodnosti lahko govorimo tudi v primeru dveh kartuzijskih antifonarjev:¹ rokopisa 273 iz Univerzitetne knjižnice v Gradcu

¹ Kartuzijski antifonar je v svojem bistvu rimski monastični antifonar z nekaterimi posebnostmi. Več o kartuzijskem antifonarju v Amand Degand, Chartreux (Liturgie des), *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie* 3/1, ur. Fernand Cabrol in Henri Leclercq, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1924, stolp. 1045–1071: 1048–1066; Hansjakob Becker, *Die Responsorien des*

(Universitätsbibliothek Graz = A-Gu, Hs. 273) ter rokopisa 509 iz Mestne knjižnice v Lyonu (Bibliothèque municipale Lyon = F-Lym, Ms. 509),² ki sta danes med redkimi ohranjenimi srednjeveškimi kartuzijanskimi antifonarji. Prvi prihaja iz kartuzije Žiče, drugi iz francoske kartuzije Sainte-Croix-en-Jarez. Še bolj zanimiva od samega dejstva, da gre za dva redka skoraj v celoti ohranjena kartuzijanska antifonarja iz 13. stoletja,³ so ugibanja o njuni morebitni medsebojni povezavi oz. opozorila na velike podobnosti med njima.⁴ Pričujoči prispevek gotovo ne bo mogel dati jasnega odgovora na vprašanje, ali (je) neposredna povezava med izbranimi rokopisoma obstaja(la). Kljub temu želi to vprašanje vsaj deloma osvetliti in zato oba rokopisa na kratko predstavi ter primerjalno postavi pod drobnogled njune značilne podobnosti, zaradi katerih je sploh prišlo do domnev o njuni povezanosti.

Primerjava zajema najprej liturgično vsebino rokopisov v celoti, saj je šele na podlagi ujemanja zgradbe in vsebine kodeksov mogoče govoriti o kakršni koli podobnosti. Rezultati primerjave so zaradi velike količine podatkov le sumarično opisani, opozarjajo pa predvsem na odstopanja med rokopisoma, v katerih sicer pričakujemo podobnosti v liturgični vsebini, saj je bila kartuzijanska liturgija po dokončnem izoblikovanju pravil *Statuta antiqua* leta 1271 do poznega srednjega veka dokaj stabilna in nespremenljiva.⁵ Druga primerjava pa se osredotoča na glasbo rokopisov, predvsem na melodije zapisanih spevov, in je vzorčno predstavljena na primeru značilne melodične formule, ki se pojavlja v kartuzijanskih rokopisih, ter glasbe dveh oficijev, ki jih vsebujeta oba rokopisa: to sta oficij velikega petka in oficij posvetitve cerkve.

Kartäuserbreviers: Untersuchungen zu Urform und Herkunft des Antiphonars der Kartause, Münchener theologische Studien 39, München, Max Hueber Verlag, 1971, str. 50–85; Benoît Lambres, *L'antiphonaire des chartreux, Études grégoriennes XIV*, ur. Joseph Gajard, Solesmes, Abbaye Saint-Pierre de Solesmes, 1973, str. 213–218; Benoît Lambres, *Le chant des chartreux, Revue belge de Musicologie / Belgisch Tijdschrift voor Muziekwetenschap* 24/1 (1970), str. 17–41, <http://www.jstor.org/stable/3686109> (1. september 2008).

² V nadaljevanju rokopis 273 in rokopis 509.

³ Iz 13. stoletja je danes znanih približno deset ohranjenih kartuzijanskih antifonarjev. Prim. Frances Caroline Steyn, *Three Unknown Carthusian Liturgical Manuscripts with Music of the 14th to the 16th Centuries in the Grey Collection*, Analecta cartusiana 167/2, Universität Salzburg, Institut für Anglistik und Amerikanistik, 2000, str. 234–235; Augustin Devaux, *Introduction à une édition critique de l'antiphonaire cartusien*, Sélignac, 2000, str. 3–20: 4–5 (neobjavljeno; zahvaljujem se gospodu Gabrielu van Dijcku, ki mi je posredoval kopijo Devauxovega besedila). Ne glede na različne domneve omenjenih avtorjev o številu ohranjenih antifonarjev je slika povsod ista: večina kartuzijanskih antifonarjev 13. stoletja je ohranjenih v Franciji, dokaj blizu Velike kartuzije. Po en primerek se je ohranil v knjižnicah v Španiji, Angliji in v južni Italiji ter v Gradcu. Žički rokopis iz Gradca tako sodi v manjšinski sklop starejših kartuzijanskih rokopisov, ki so se ohranili izven francoskih meja, medtem ko rokopis iz lyonske knjižnice spada v večjo francosko skupino.

⁴ A. Devaux, nav. delo, str. 7 in 9–10.

⁵ A. Degand, nav. delo, stolp. 1055; Hj. Becker, nav. delo, 1971, str. 33–34.

I. Liturgična vsebina rokopisov 273 in 509

Rokopis 273 je bil z nekaterih izhodiščnih vidikov (kodikološkega, paleografskega in liturgičnovsebinskega) v umetnostnozgodovinski in muzikološki literaturi do določene mere nedavno že predstavljen, čeprav vsako novo spoznanje o njem odpira vedno več in več vprašanj.⁶ Naj omenimo le, da je to eden najstarejših ohranjenih srednjeveških kartuzijanskih antifonarjev, ki je nastal med letoma 1271 in 1318;⁷ besedilo v njem je zapisano v knjižni gotici,⁸ glasba pa v kvadratni notaciji na štirih rdečih črtah,⁹ podobni predvsem notaciji rokopisov severne Francije.¹⁰

Še manj znan je kartuzijanski antifonar, ki so ga – pa še to ne obširneje – omenjali predvsem glasbeni zgodovinarji kartuzijanskega reda.¹¹ Rokopis, ki ga pod signaturo MS 509 (nekdanj 427) hranijo v Mestni knjižnici v Lyonu, je antifonar iz kartuzije Sainte-Croix-en-Jarez.¹² Kraj Sainte-Croix-en-Jarez se nahaja v francoski pokrajini Rhône-Alpes, južno oz. nekoliko jugozahodno od Lyona. Ustanovitev kartuzije je – podobno kot v primeru kartuzije Žiče in številnih drugih samostanov tega časa – povezana z legendo.¹³ Po smrti

⁶ O njem so pisali Rudolf Flotzinger, *Die notierten mittelalterlichen Handschriften aus der Kartause Seiz, Srednjeveška glasba na Slovenskem in njene evropske vzporednice*, ur. Jurij Snoj, Ljubljana, Založba ZRC, 1998, str. 51–65: 56–59; Nataša Golob, *Srednjeveški rokopisi iz Žičke kartuzije (1160–1560)*, Ljubljana, Narodna Galerija, 2006, str. 70–71; Katarina Šter, Two antiphonals from the Carthusian monastery in Žiče: Manuscripts 273 and 7 from the Graz University Library, *De musica disserenda* 4/2 (2008), str. 7–20: 10; Katarina Šter, Paleografske značilnosti rokopisa MS 273 iz Univerzitetne knjižnice v Gradcu, *De musica disserenda* 5/1 (2009), str. 107–135; Katarina Šter, *Poznosrednjeveška monastična recepcija liturgičnega koralnega enoglasja na primeru antifonarjev iz žičke kartuzije*, Ljubljana, 2010 (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, doktorska disertacija).

Poleg tega so rokopis v sklopu različnih (vsaj pretežno) muzikoloških razprav omenjali nekateri drugi avtorji, npr. Hj. Becker, nav. delo, 1971, str. XIV; F. C. Steyn, nav. delo, str. 27 in 234; A. Devaux, nav. delo, str. 5, 9–12 in 16; Jurij Snoj, Glasbene zvrsti v srednjem veku na Slovenskem, *De musica disserenda* 6/1 (2010), str. 87–111: 96–97.

⁷ A. Devaux, nav. delo, str. 5.

⁸ Prim. Michael Gullick in John R. Nash, Script. 2. Historical survey, (ii) Gothic, *Grove Art Online*, <http://www.oxfordartonline.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/subscriber/article/grove/art/T077192> (22. marec 2009).

⁹ O kvadratni notaciji prim. David Hiley in Janka Szendrei, Notation, §III, 1(vi)(a): Square notation, *Grove Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/subscriber/article/grove/music/20114> (23. marec 2009).

O notaciji rokopisa 273 in posameznih notnih znakov v njem prim. K. Šter, nav. delo, 2009, str. 121–134.

¹⁰ R. Flotzinger, nav. delo, str. 56; K. Šter, nav. delo, 2010, str. 108–109.

¹¹ Npr. A. Devaux, nav. delo, str. 4–5, 9–10 idr.

¹² Robert Aimet, *Catalogue des livres liturgiques manuscrits et imprimés de la bibliothèque de la ville de Lyon*, Lyon, [Bibliothèque municipale, tipkopis], 1957, str. 31; A. Devaux, nav. delo, str. 5.

¹³ Legendo o ustanovitvi samostana Sainte-Croix-en-Jarez opisuje Antoine Vachez, *La fondation de la chartreuse de Sainte-Croix-en-Jarez*, Lyon, Imprimerie d'Aimé Vingtrinier, 1865, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54711847.r=sainte+croix+jarez.langFR> (12. januar 2011). Za legendo o čudežni ustanovitvi kartuzije Žiče prim. rokopis 7 iz Zgodovinskega arhiva Celje, ki je kataloško predstavljen v N. Golob, nav. delo, str. 62–63.

svojega moža Guillaumea de Roussillona, ki je padel kot križar v Sveti deželi, naj bi imela plemkinja Beatrix de la Tour videnje o gradnji kartuzijanskega samostana. Leta 1280 se je začela gradnja prvih stavb, nato pa je kartuzijanska skupnost v samostanu neprekinjeno bivala in delovala vse do leta 1792, ko so menihi dokončno zapustili kraj.¹⁴

Rokopis 509 je v lyonsko Mestno knjižnico prišel preko obsežnega jezuitskega fonda; jezuitom ga je v 17. stoletju zapustil lyonski nadškof Camille de Neuville.¹⁵ Na podlagi nekaterih praznikov, ki jih najdemo v njem, je Augustin Devaux datiral čas nastanka med leti 1272 in 1318.¹⁶ Glede na čas ustanovitve kartuzije bi bil rokopis 509 lahko prvi antifonar v rabi kartuzije, zagotovo pa je bil med tamkajšnjimi najzgodnejšimi liturgičnimi rokopisi. Antifonar že vsebuje praznik sv. Marije Magdalene, ki je postal praznik z dvanajstimi berili najkasneje do leta 1222,¹⁷ s slovesnim obredom pa so ga začeli obhajati pred letom 1282 ali pa že 1271.¹⁸ Oficij za praznik Rešnjega telesa, ki je postal v kartuzijanskem redu slovesni praznik leta 1318,¹⁹ je v izvirnem rokopisu označen samo s kazalko oz. je bil na začetek rokopisa v celoti najverjetneje dodan kasneje.

Rokopis je v celoti ohranjen, čeprav je vezava iz kasnejšega obdobja v zelo slabem stanju. Prvotno je bila vezava rokopisa »monastičnega tipa, najverjetneje iz istega časa kakor rokopis«.²⁰ Zdi se, da je bil nekoliko obrezan samo zgornji rob rokopisa, saj so vsi ostali prazni robovi precej široki. Rokopis ima 237 folijev v 30 oz. 31 legah; prva ima štiri folije, druga sedem, ostale pa po osem folijev velikosti 286 x 205 mm. Zadnjemu

¹⁴ O zgodovini samostana je pisal Antoine Vachez, *La chartreuse de Sainte-Croix-en-Jarez*, Lyon, Imprimerie A. Rey et C[ompani]e, 1904, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k131157v.r=sainte+croix+jarez.langFR> (12. januar 2011).

Danes je območje nekdanje kartuzije skupaj z ohranjenimi zgradbami preoblikovano v vaško naselje. Uradna spletna stran kraja Sainte-Croix-en-Jarez, <http://www.saintecroixenjarez.com> (20. julij 2010).

¹⁵ *Antiphonaires cartusiens* [Seznam kartuzijanskih antifonarjev in kopij kartuzijanskih antifonarjev Velike kartuzije in kartuzije Sélignac], Sélignac, [tipkopis], 4 str.; je pripravil A. Devaux (zahvaljujem se gospodu Gabrielu van Dijcku iz Velike kartuzije, ki mi je seznam posredoval v pismu 19. februarja 2008).

¹⁶ A. Devaux, nav. delo, [2000], str. 4–5. R. Aimet rokopis v svojem katalogu liturgičnih rokopisov lyonske knjižnice sicer datira v 14. stoletje, vendar svoje domneve ne utemelji: R. Aimet, nav. delo, str. 31. V zadnjem knjižničnem katalogu pa ga navajajo kot rokopis s konca 13. stoletja: Amélie Raffour, *Inventaire et notices codicologiques des manuscrits liturgiques (Ve–début XVIe siècles), de la Bibliothèque municipale de Lyon*, Lyon, 2004, str. 168 (Université Lyon 2, Bibliothèque municipale Lyon, diplomsko delo).

¹⁷ Jacques Hourlier in Benoît du Moustier [Benoît Lambres], *Le calendrier cartusien, Études grégoriennes* II, ur. Joseph Gajard, Solesmes, Abbaye Saint-Pierre de Solesmes, 1957, str. 151–161: 158. Praznik z dvanajstimi berili, ki se ga praznuje s konventno mašo, je manj slovesen od »slovesnega praznika«, imenovanega tudi *festum candelarum*. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 154.

¹⁸ Ta datum navaja Arthur Archdale King, *Liturgies of the Religious Orders*, London in New York, Longmans, Green & Co., 1955, str. 24. Devaux pa omenja, da je bil praznik Marije Magdalene »slovesni praznik« že leta 1271. A. Devaux, nav. delo, str. 4–5.

¹⁹ J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 157; A. A. King, nav. delo, str. 24.

²⁰ A. Raffour, nav. delo, str. 168.

popisanemu foliju (237) sledi še nekaj praznih folijev.²¹ Folij 170, ki je veliko manjši od ostalih in popisan samo na *recto* strani, vsebuje le dodatek pozabljenega mesta na fol. 169v.

Vsak folij (razen fol. 170 in nekaterih mest, kjer so dopisane vrstice kasnejši dodatek) ima 10 vrstic besedila in notnega zapisa. Besedilo je zapisano v knjižni gotici, rubrike pa so zapisane z rdečo barvo. Razen v prvem zvezku so ob strani s tanjšo rdečo pisavo zapisani biblični avtorji oz. knjige, iz katerih so vzeta besedila posameznih spevov (ponavadi antifon ali responzorijev). Rokopis deluje zelo enotno od začetka do konca, vendar se velikost pisave in njen kot (morda tudi zaradi menjave peres) nekoliko spreminjata. Sicer pa je poudarjen enakomeren potek besedila, ki se mu prilagaja tudi glasbeni zapis v kvadratni notaciji na štirih rdečih črtah.²² Na začetku vsakega notnega črtovja stojita ključa f in c1. Glasbeni znaki si sledijo v smeri poševno ali navpično navzgor ter poševno navzdol. Nasploh je notna pisava zelo pokončna; kvadratne note so le redko rahlo nagnjene v desno, sicer pa je kot med navpično robno črto kvadratne note in črto notnega črtovja praviloma ok. 90°.

Slikarskih inicial, kakršne najdemo v rokopisu 273, rokopis 509 nima; niti iniciala prvega adventnega responzorija *Aspiciebam* – torej prvega responzorija liturgičnega leta – ni posebej okrašena. Morda se je rokopis tudi zaradi svoje preprostosti v celoti ohranil in iz njega niso izrezovali folijev. V njem najdemo preprostejše rdeče in modre inicialne, ki so običajno le dva- do trikrat večje od tekočega besedila. Med njimi najdemo t. i. lombarde,²³ črne kadelne inicialne²⁴ ter filigranske oz. fleuronirane inicialne: rdeče imajo modro polnilo in obratno.²⁵

Primerjava liturgične vsebine rokopisov je zasnovana na treh ravneh in poteka od bolj splošnih značilnosti do večjih podrobnosti. Na najširši ravni se osredotoča na prisotnost oz. odsotnost posameznih liturgičnih dni in priložnosti²⁶ v obeh rokopisih ter njihovo zaporedje, na drugi ravni pa preučuje podobnosti in razlike znotraj oficijev liturgičnih

²¹ Lege s foliji si sledijo takole: lega 1: fol. 1–4, lega 2: fol. 5–11, lega 3: fol. 12–19, lega 4: fol. 20–27, lega 5: fol. 28–35, lega 6: fol. 36–43, lega 7: fol. 44–51, lega 8: fol. 52–59, lega 9: fol. 60–67, lega 10: fol. 68–75, lega 11: fol. 76–83, lega 12: fol. 84–91, lega 13: fol. 92–99, lega 14: fol. 100–107, lega 15: fol. 108–115, lega 16: fol. 116–123, lega 17: fol. 124–131, lega 18: fol. 132–139, lega 19: fol. 140–147, lega 20: fol. 148–155, lega 21: fol. 156–163, lega 22: fol. 164–172, lega 23: fol. 173–180, lega 24: fol. 181–188, lega 25: fol. 189–196, lega 26: fol. 197–204, lega 27: fol. 205–212, lega 28: fol. 213–220, lega 29: fol. 221–228, lega 30: fol. 229–236, lega 31: fol. 237 in prazni foliji.

²² V že omenjenem seznamu kartuzijanskih antifonarjev je sicer navedeno, da ima rokopis »akvitantansko notacijo«. A. Devaux, nav. delo. Vendar je notacija tega rokopisa kvadratna, čeprav je nanjo morda vplivala tudi akvitantanska notacija, kar v tistem času pri kartuzijanskih rokopisih ni bilo redkost. Amand Degand, *La tradition dans le chant cartusien*, Parkminster, 1915, str. 22 (pretipkano v kartuziji Motta Grossa, 1965).

²³ Lombarda je »preprosta, trebušasto zaobljena (uncialna) iniciala.« N. Golob, nav. delo, str. 136.

²⁴ Kadela oz. kadelna iniciala je »črka oz. iniciala, narisana s široko prirezanim peresom, zato izrazite razlike med debelimi in tenkimi potezami, ki se lahko sekajo in spreminjajo v vozlaste okraske.« N. Golob, nav. delo, str. 136.

²⁵ N. Golob, nav. delo, str. 135.

²⁶ Liturgične priložnosti so različne priložnosti, kjer se izvajajo posamezni oficiji (npr. oficij za rajne) ali pa zgolj nekateri spevi (npr. invitatorijski obrazci, obrazci *Gloria patri et filio* [...]), ki pa jih ne moremo imenovati liturgični dnevi ali prazniki.

dni, ki so skupni obema rokopisoma.²⁷ Oboje je prikazano v Prilogi 1. Najbolj detajlna, tretja raven, zajema primerjavo besedil spevov v rokopisih.

V plasti izvirnih besedilnih in glasbenih zapisov (brez kasnejših dodatkov in korektur) rokopisa 273 in 509 večinoma vsebujeta iste praznike. Odstopanj med njima je malo. Mednje bi lahko uvrstili praznike z lastnim oficijem ali oficijem, ki je bil sestavljen ali prevzet iz drugih oficijev.²⁸ Nekaterih tovrstnih praznikov v enem rokopisu ni. Nekaterih praznikov v rokopisu 273 nikoli ni bilo, ima pa jih rokopis 509. Tu je praznik povišanja sv. Križa z obsežnim zapisom oficija;²⁹ med oficije z obsežnejšim zapisom bi morda lahko šteli še en zapis oficija praznika Gospodovega oznanjenja, ki se v rokopisu 509 pojavi dvakrat. Drugič je njegov oficij predviden za velikonočni čas in nekaterim spevom so dodani zaključni vzkliki »alleluia«, sicer pa se ne razlikuje od prvega oficija Gospodovega oznanjenja. Rokopis 273 ima le različico oficija brez dodanih aleluj.

Tu so še prazniki in liturgične priložnosti, ki jih rokopis 509 ima, v rokopisu 273 pa jih ni, a jih je nekoč verjetno imel; sem sodijo spevi prve adventne nedelje ter obrazci invitatorijskega Psalma 94 *Venite exultemus*. Glede na manjkajoče število folijev v rokopisu 273, ki se ujema z obsegom vsebine izvirnega rokopisa 509 pred drugo adventno nedeljo, je imel prvi rokopis verjetno tako oficij prve adventne nedelje kot zapise psalma *Venite*. Slednjo domnevo potrjujejo kazalke z rimskimi številkami, ki jih najdemo na nekaterih mestih v rokopisu 273 nad incipiti psalma *Venite* (npr. »iii«) in se sklicujejo na začetne folije.

Rokopis 509 ima še praznike z oficiji, v katerih so navedeni le nekateri spevi, običajno z glasbenimi, lahko pa tudi samo z besedilnimi incipiti: praznik sv. Tomaža Canterburyjskega,³⁰ praznik sv. Matije³¹ ter novembrski praznik relikvij.³² Zaznamek za praznik apostola sv. Matije v rokopisu 509 najdemo pri skupnem oficiju v čast apostolov. Ta

²⁷ Beseda »oficij« tu zajema vse molitvene ure enega liturgičnega dne. Prim. Keith Falconer in Ruth Steiner, Divine Office, *Grove Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com.nukweb.nuk.unilj.si/subscriber/article/grove/music/07868> (26. januar 2010); László Doboszay, *Offizium, Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Sachteil* 7, 2. izdaja, Kassel [...], Bärenreiter, 1997, stolp. 593–609: 593–594.

²⁸ Prazniki z lastnim oficijem imajo speve, ki so lastni samo temu prazniku, oficiji, ki zajemajo iz skupnih (npr. v čast apostolov, mučencev ...) in drugih oficijev, pa so sestavljeni iz spevov za druge praznike (oficij za praznik Marije Magdalene v obeh rokopisih je tako npr. v veliki meri sestavljen iz spevov velike noči ter spevov skupnega oficija v čast devic).

²⁹ Slovesni praznik od *Bazilijevih Običajev (Consuetudines Basilii)*, ok. 1170. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 159. King piše, da je kot slovesni praznik že omenjen v *Statuta Jancelini* leta 1222. A. A. King, nav. delo, str. 24.

³⁰ Praznik sv. Tomaža Canterburyjskega so kartuzijani z 12 berili praznovali od ok. leta 1174. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 161. Rokopis 509 ima za ta praznik le besedilne incipite spevov, večinoma vzete iz skupnega oficija v čast mučencev. Oficij je zlasti zanimiv, ker se v njem edinkrat v rokopisu 509 omenja himna; v rokopisu 273 ne najdemo nobene.

³¹ Za praznik sv. Matije najdemo pod oficijem apostolov zapis treh antifon z alelujami. Iste antifone z alelujami na istem mestu spodaj navaja tudi rokopis 273, vendar ne omenja sv. Matije. Sv. Matija je bil kapiteljski praznik že v prvem kartuzijanskem koledarju leta 1134. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 159.

³² Datum praznika relikvij v rokopisu 509, 8. november, še dodatno potrjuje, da gre za kartuzijanski rokopis. Navedenih je le nekaj incipitov, večinoma vzetih iz oficija vseh svetnikov. 8. november je postal slovesni praznik pred letom 1222. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 160. King

dan je bil za kartuzijo Sainte-Croix-en-Jarez pomemben praznik, saj je z dnem sv. Matije (24. februarja 1280) datirana ustanovna listina kartuzije samostana.³³ Rokopis 273 pa ne izpostavlja posebej nobenega praznika, ki ne bi bil tipičen za sanktoral kartuzijanskega reda, čeprav tudi iz tega nima vseh praznikov (npr. praznika relikvij).

Poleg majhnega števila odstopanj pri večjih oz. samostojnih praznikih se rokopisa razlikujeta tudi v (ne)zapisovanju nekaterih manjših praznikov in liturgičnih priložnosti. Rokopis 273 nima zapisa oktav nekaterih praznikov, ki jih najdemo v rokopisu 509 (npr. oktav praznikov rojstva sv. Janeza Krstnika, apostolov Petra in Pavla) ter zapisov za teden po prazniku apostolov. Čeprav zapisa za te liturgične dni v rokopisu 273 ni, so se ti manjši prazniki gotovo praznovali tudi v Žičah; oktave večjih praznikov so se liturgično skoraj vedno naslanjale na izhodiščni večji praznik in so bile redko posebej zapisane. Rokopis 273 tudi nima zaključnih obrazcev za konec maše in antifon, ki jih najdemo na koncu rokopisa 509; nekateri dodatki tu ne sodijo več v oficij. V primeru oficija za rajne je položaj obraten: tri responzorije z verzi zanj najdemo samo na koncu rokopisa 273, rokopis 509 pa ga nima.

V prvotni plasti zapisujeta rokopisa praznike večinoma tudi v istem vrstnem redu. Prva izjema, ki pretrga vzporedni potek liturgične vsebine, je ponovitev oficija za praznik Gospodovega oznanjenja na foliju 173v rokopisa 509, ki ima tudi različico za velikonočni čas z dodanimi vzkliki »alleluia« na koncu nekaterih spevov, na različni mesti pa sta v rokopisih razporejena tudi praznik posvetitve cerkve ter praznik sv. Marije Magdalene. Praznik posvetitve cerkve je v rokopisu 509 pred praznikom Janeza Krstnika (24. junij) oz. za poletnimi branji (fol. 178v), v rokopisu 273 pa za praznikom vseh svetnikov (1. november). Umestitev oficija posvetitve cerkve v tej primerjavi odpira nekatera vprašanja v zvezi s provenienco rokopisa 273.³⁴

Mesto zapisa oficija praznika v rokopisu 273 bi lahko pomenilo več različnih stvari. Morda je bil praznik posvetitve cerkve umeščen v neki splošnejši del rokopisa 273, ker je bil tako zapisan v rokopisu, iz katerega so ga pisarji prepisovali; morda je bil na tem mestu v rokopisu zapisan zato, ker ni bil že vnaprej namenjen določeni kartuziji; morda pa je bil rokopis namenjen ustanovi, ki je praznik obhajala po prvem novembru ... Sicer manj verjetna bi bila tudi domneva, da je bil tam zapisan zato, ker točen datum posvetitve cerkve ni bil znan. Nekateri redovni kronisti navajajo, da naj bi bila žička cerkev posvečena 11. marca 1190 pod priorjem Nikolajem.³⁵ Obletnico posvetitve cerkve pa so kartuzijani v Žičah obhajali 24. oktobra.³⁶ Bi bilo možno, da bi ta dva različna datuma vplivala na to, da je bil praznik posvetitve cerkve zapisan na bolj splošnem mestu in da je kljub vsemu nastal prav za Žiče (v Žičah)?³⁷

navaja podatek, da je bil praznik odobren »že leta 1259«; ni jasno, ali to pomeni, da je bil lahko odobren že prej, torej leta 1222. A. A. King, nav. delo, str. 26.

³³ Théodore Ogier, *La France par cantons*, http://www.societe-perillos.com/beatrice_lettre.html (22. junij 2010).

³⁴ Določena vprašanja v zvezi s provenienco rokopisa odpira že prej omenjena francoska podoba notacije rokopisa (gl. zgoraj).

³⁵ Jože Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, Maribor, Založba Obzorja, 1991, str. 53–54.

³⁶ J. Mlinarič, nav. delo, str. 54.

³⁷ Značilno je, da se v večini ostalih srednjeveških žičkih antifonarjev praznik posvetitve cerkve

Oficij praznika posvetitve cerkve, ki se je v vsaki posamezni kartuzijanski cerkvi obhajal na drug datum, je bil v kartuzijanskih antifonarjih 13. stoletja pogosto zapisan znotraj zaporedja oficijev, med katerimi se je izvajal. Tako je bilo mogoče iz praznikov pred in za njim razvideti njegov okvirni datum, sploh če so imeli sosednji prazniki določen datum (npr. prazniki sanktorala). Takšna datumska določitev precej olajša spoznanje, za katero kartuzijansko cerkev je bil rokopis namenjen. Po drugi strani je bil oficij posvetitve cerkve že v 13. stoletju lahko zapisan tudi posebej, v okviru bolj splošnih oficijev – po temporalu, sanktoralu ali skupnih oficijih nekega rokopisa.³⁸ Takšen primer je verjetno tudi rokopis 273, vendar ne smemo izključiti možnosti, da bi nastal za katero od kartuzijanskih ustanov s posvetitvijo cerkve po prazniku vseh svetih. Kaj pomeni mesto tega oficija v rokopisu za provenienco antifonarja, bo mogoče vedeti, ko bo ta možnost ovržena ali celo potrjena.³⁹ Vsekakor (ne)obstoj določnejšega datuma praznika posvetitve cerkve v rokopisu 273 ne more biti pokazatelj kraja nastanka rokopisa ali lokacije, ki ji je bil rokopis namenjen.

Še en v rokopisih različno umeščen praznik zastavlja podobno odprta vprašanja v zvezi z datacijo rokopiesov. A. Devaux prav zaradi prisotnosti oficija istega praznika v obeh rokopisih njuno datacijo postavlja v isti čas.⁴⁰ Oba rokopisa vsebujeta praznik sv. Marije Magdalene, ki je postal slovesni praznik v času dokončnega konstituiranja pravil *Statuta antiqua* (leta 1271), zaradi česar bi bila ta letnica lahko spodnja časovna meja zapisa obravnavanih rokopiesov. Toda mesto, na katerega je praznik umeščen v posameznem rokopisu, bi lahko opozarjalo na razliko v času nastanka antifonarjev. V rokopisu 509 je praznik sv. Marije Magdalene zapisan za praznikom sv. Pavla, časovno umeščen znotraj sanktorala liturgičnega leta, v rokopisu 273 pa ga najdemo skoraj povsem na koncu rokopisa. Morda je tam zapisan zato, ker se vsebinsko in glasbeno navezuje na predhodni skupni oficij v čast devic (ima invitatorijsko antifono iz skupnega oficija v čast devic, ki je bila kasneje v tem rokopisu nadomeščena s prazniku lastnim invitatorijem). Možno bi bilo, da so pisarji rokopisa na ta praznik sprva pozabili in so ga dodali kasneje. Lahko pa je rokopis po nastanku zgodnejši in je bil praznik dokončno sprejet med slovesnosti v času (proti koncu) njegovega nastajanja, zato je v rokopis 273 prišel pozno in je bil priključen

vedno nahaja pred praznikom vseh svetih in se tako ujema s 24. oktobrom kot datumom praznika posvetitve cerkve. Rokopis 18 iz Univerzitetne knjižnice v Gradcu, ki je od ohranjenih srednjeveških žičkih antifonarjev po času nastanka najbližji rokopisu 273, oficija posvetitve cerkve iz neznanega razloga nima. Spet je možnih več razlag; tudi ta, da ga je pisar, ki je morda prepisoval (tudi) iz rokopisa 273, pozabil umestiti na predvideno datumsko mesto, torej pred 1. novembrom, in ga kasneje ni napisal. Ta domneva je sicer malo verjetna, saj bi dejstvo, da v rokopisu manjka tako obsežen in pomemben oficij, gotovo hitro opazili.

³⁸ Takšni zapisi so posledica težnje po poenotenju liturgije. Tu je lahko oficij posvetitve cerkve že v 12. ali 13. stoletju v kartuzijanskih antifonarjih zapisan po sklopu temporala, po sklopu sanktorala ali pa po sklopu skupnih oficijev (*commune*). Hansjakob Becker, *Das Tonale Guigos I., Ein Beitrag zur Geschichte des liturgischen Gesanges und der Ars Musica im Mittelalter*, Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung 23, München, Arbo-Gesellschaft, 1975, str. 111, predvsem pa 129–130.

³⁹ Do sedaj sicer ni bilo mogoče dobiti veliko informacij o praznikih posvetitve kartuzijanskih cerkva do konca 13. stoletja, a pri nobeni se datum ni ujemal s časom neposredno po 1. novembru.

⁴⁰ A. Devaux, nav. delo, str. 5.

na konec, tako rekoč med dodatke. Zapisan je še z izvirno pisavo zapisa rokopisa, tako da rokopis verjetno ni bil končan pred 1271. Žal celoten izvirni zapis oficija ni ohranjen; tu najdemo nadomestni folij (241) s kasnejšo pisavo. Morda je bila na tem mestu celo lepa iniciala, zaradi katere so folij odstranili; njen obstoj bi tudi s stališča slikarskega okrasja približal ali oddaljil čas vpisa praznika Marije Magdalene zapisu prvih folijev rokopisa. Vsa ta dejstva bi lahko pomenila, da se časovni okvir nastanka rokopisa 273 lahko premakne bližje k spodnji Devauxovi letnici (1271 oz. 1272) kakor k zgornji (1318).

Odstopanja med rokopisoma so v prvotni plasti minimalna, v kasnejši, kjer nastopijo dodatki in korekture, se razlika nekoliko poveča. Kljub temu sta si rokopisa tudi z dodatki še vedno zelo podobna; spodaj navedene razlike med njima so v primerjavi s celoto zapisanega v antifonarjih majhne.

Na začetku rokopisa 509 se nahaja celotni oficij sv. Rešnjega telesa, ki je bil rokopisu dodan kasneje in se v podobi zapisa očitno razlikuje od drugih zapisov v rokopisu 509. Morda je bil ta praznik tudi kasnejši dodatek rokopisu 273, saj na fol. 149r najdemo poznejši sklic, glede na katerega bi se moral praznik Rešnjega telesa nahajati na danes izgubljenem začetku rokopisa.⁴¹ Praznik najdenja sv. Križa s kazalko in z dvema besedilnima incipitoma spevov na robu folija 143v je najbrž prav tako kasnejši dodatek v rokopisu 509, vendar je vanj prišel pred praznikom sv. Rešnjega telesa, saj je njegova pisava podobna pisavi izvirnega rokopisa, pisavi korektur rubrik in kazalke za praznik najdenja relikvij sv. Štefana.

Rokopis 509 v kasneje dodanih elementih vsebuje tudi podatke o oficijih nekaterih liturgičnih dni, ki jih rokopis 273 ne omenja. Zanje ni naveden noben spev in verjetno niso imeli posebnega lastnega oficija, zato jih Priloga 1 ne navaja. To so omembe praznikov, katerih oficiji se sklicujejo na druge, že obstoječe praznike v rokopisu 509. Na foliju 194r se omenja praznik najdenja relikvij sv. Štefana (3. avgust), zapisan s pisavo, podobno izvirnemu rokopisu, sicer pa ni mogoče vedeti, ali je bila ta omemba del prvotnega rokopisa. Oficij tega dne je bil verjetno izposojen iz oficija za praznik sv. Štefana.

Na robu istega folija so s kasnejšo pisavo dopisana tudi imena nekaterih Marijinih praznikov, katerih oficij izhaja iz oficija za Marijino vnebovzetje: In conceptione (brezmadežno spočetje, 8. december), In compassione (Sočutna oz. Žalostna Mati božja, 15. september), In visitatione (Marijino obiskanje Elizabete, 2. julij)⁴² ter In presentatione B. V. Marie (darovanje Device Marije, 21. november).⁴³ Praznik Marijinega obiskanja se na fol. 191r sklicuje na konec rokopisa in na oficij Marijinega rojstva. Ta pa ima zelo malo lastnih spevov in se sam v veliki meri navezuje na oficij Marijinega vnebovzetja; obenem

⁴¹ Kasnejši dopis na fol. 149r: »Officium corporis ihesu christi quere in principio libri«.

⁴² Datum je povzet po seznamu praznikov v bazi *Cantus*, čeprav nekateri drugi viri navajajo datum 31. maj. Vendar je datum 2. julij glede na razvrstitev praznikov po sanktoralu rokopisa 509 bolj logičen. Praznik je bil obvezen pod obedienco papeža Urbana VI., rimskega papeža v začetku velike shizme (1378–1389), od leta 1390. V celem redu je bil dovoljen leta 1411, kot slovesni praznik pa so ga začeli obhajati šele 1468. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 157.

⁴³ Na tem foliju sta s kazalkami navedena tudi praznika, ki imata sicer v obeh rokopisih svoj oficij: In assumptione (Marijino vnebovzetje, 15. avgust), ki je naveden kar ob svojem lastnem oficiju, ter In nativitate (Marijino rojstvo, 8. september).

sta oba manjša praznika Marijinega rojstva in obiskanja z zaznamkom označena tudi pri veliki slovesnosti Marijinega vnebovzeta.

Na notranji strani zadnje platnice rokopisa je s precej kasnejšo in le delno berljivo pisavo zabeležen praznik sv. Jožefa. Ta je bil v kartuzijanski koledar dodan v 16. stoletju, v 15. stoletju pa nekateri zgoraj navedeni Marijini prazniki.⁴⁴ Obenem ima rokopis 509 še nekaj omemb, ki se nanašajo na kasneje dodane praznike. Vsi ti dodatki v rokopisu 509 dokazujejo, da je bil antifonar vsaj delno v rabi še v tem času.

Primerjava na ravni vsebine oficijev praznikov, skupnih obema rokopisoma, se je osredotočila na posamezne speve oficijev: njihovo (ne)prisotnost v oficijih, liturgično pozicijo in besedila. Rokopisa sta si po vsebini in zapisu oficijev zelo podobna, mestoma skoraj identična. Razen v redkih primerih imata iste speve na istih mestih v liturgiji, ki jih običajno zapisujeta v istem vrstnem redu in na isti način. Zapisi posameznih oficijev imajo v obeh rokopisih podoben obseg. Lahko rečemo, da rokopisa 273 in 509 zapisujeta isto liturgično vsebino in imata za posamezne skupne praznike iste oficije, razlike med njima pa so skoraj zanemarljive. Poleg tega so rokopisoma skupne tudi nekatere posebnosti oz. netipični zapisi, mdr. zapis spevov kompletorija, ki se pojavi v obeh rokopisih na istem mestu, in sicer le enkrat. Navedba kompletorija je sploh zanimiva zato, ker naj bi se vedno molil v celici in ne v koru.⁴⁵ O detajlnih podobnostih med rokopisoma obeh kartuzij priča še nekaj podobnih primerov; zanimivo je, da rokopisa za iste praznike običajno uporabljata enake ali zelo podobne rubrike.⁴⁶

Določeno razliko med rokopisoma znotraj oficijev bi lahko predstavljali deli oficijev – dodatni sklopi spevov za nekatere obrede, ki še sodijo v okvir istega liturgičnega dne, drugi rokopis pa jih nima. Najpomembnejša razlika v tem oziru nastopi v velikem tednu: po zaključku vesper velikega četrta ima rokopis 509 še en folij antifon z verzi za obred umivanja nog (t. i. *mandatum*), ki jih rokopis 273 nima. Za veliki petek ima rokopis 273 navedene besedilne incipite responzorijev za adoracijo križa; teh ni v rokopisu 509.

Rokopis 509 po lavdah in vesperah pogosteje kakor rokopis 273 navaja speve za komemoracije (dodatke molitvenim uram) praznikov, npr. komemoracijo božiča, vnebohoda, apostolov Petra in Pavla ... Indici v rokopisu 273 kažejo, da so se komemoracijski spevi peli tudi na podlagi žičkega rokopisa, vendar jih je glede na zapis manj kakor v rokopisu 509. Tako sklopi spevov velikega četrta in petka kakor komemoracijski spevi, zapisani v enem rokopisu in v drugem ne, ne pomenijo nujno, da se je liturgična praksa na podlagi obeh rokopisov razlikovala.

Na ravni oficijev je med rokopisoma največ takih razlik, ki so zgolj navidezne in lahko nastopijo zaradi različnih rubrik oz. oznak, ki označujejo posamezne dele oz. molitvene ure oficijev, ali zaradi spevov, ki so v enem rokopisu zapisani in v drugem ne. To pomeni le različen oz. bolj ali manj pomanjkljiv zapis iste liturgične vsebine, ki se v praksi ne razlikuje. Drobna razlika nastopi le v primeru istih spevov, ki so v istih oficijih različno

⁴⁴ A. Degand, nav. delo, 1924, stolp. 1059.

⁴⁵ B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 17.

⁴⁶ Zdi se, da sta rokopisa v veliki meri usklajena tako v označevanju kakor *ne*označevanju rubrik. Ne eden ne drugi rokopis tako ne navajata posebne rubrike po oficiju za oktavo praznika Nedolžnih otrok, čeprav ji sledi nov oficij – oficij dneva pred epifanijo.

razporejeni – pa še tu gre navadno zgolj za navidezno različen zapis; običajno so se glede na oba rokopisa isti spevi izvajali na istem mestu v liturgiji. Ne najdemo pa istih spevov, ki bi bili umeščeni v popolnoma različne oficije rokopisov. Navidezne razlike so posledica različnega načina zapisovanja in le izjemoma predstavljajo prave vsebinske razlike.

Drugo vrsto navideznih razlik v sestavi oficijev, ki jih vsebujeta oba rokopisa, predstavljajo spevi, ki v enem rokopisu manjkajo, medtem ko jih drugi navaja. To so le izjemoma spevi pomembnih praznikov. Običajno jih en rokopis ne navaja, v drugem pa so pogosto zapisani le z incipiti. Po drugi strani se npr. incipiti spevov, ki so pri enem prazniku v rokopisu 273 zapisani, v rokopisu 509 pa ne, pojavijo pri sorodnem prazniku v rokopisu 509 na istem mestu, medtem ko jih rokopis 273 tu nima; na ta način se nekateri zapisi spevov skozi prizmo primerjave obeh rokopisov skoraj komplementarno dopolnjujejo. Tovrstne navidezne drobne razlike zopet ne predstavljajo razlike v dejanskem poteku liturgije na podlagi rokopisov, temveč le razliko v načinu zapisovanja oficijev in njihovih najmanjših sestavnih elementov. Vsebina oficijev je enaka, in čeprav je večinoma enak tudi način zapisovanja oficijev, ki jih najdemo v obeh rokopisih, v določenih podrobnostih vsak rokopis sledi nekemu lastnemu sistemu zapisovanja.

Primerjava liturgične vsebine rokopisov znotraj oficijev zajema besedila istih spevov iz tistih oficijev, ki jih imata oba rokopisa. Oba rokopisa skoraj povsem dosledno uporabljata ista besedila v isti liturgični funkciji in se tudi na istih mestih razlikujeta od različic besedil večine drugih (nekartuzijanskih) liturgičnih tradicij v *CAO*.⁴⁷ Nekaj besedilnih razlik med rokopisoma izhaja iz različnega načina zapisovanja besedil (z incipiti ali v celoti), na nekaterih mestih najdemo različna besedila (in glasbo) za speve z isto liturgično funkcijo, istim besedilom so lahko ponekod dodani vzkliki »alleluia«⁴⁸ ali pa v rokopisih najdemo drugačne slovnične in pravopisne različice istih besed. Prave vsebinske razlike

⁴⁷ Besedila, ki jih je na podlagi raziskav zgodnjih antifonarjev v *Corpus Antiphonalium Officii* zapisal René-Jean Hesbert, so dostopna v podatkovni bazi *Cantus. A Database for Latin Ecclesiastical Chant*: Indices of chants in selected manuscripts and early printed sources of the liturgical Office, <http://publish.uwo.ca/~cantus/> (11. oktober 2009). Večina ostalih liturgičnih tradicij je imela skupnih skoraj 90 % besedil za iste liturgične priložnosti in iste oficije. Besedila kartuzijskega antifonarja pa so po Hesbertovih domnevah odstopala od »splošne« oz. »skupne« tradicije pri skoraj polovici besedil. Uganko je razrešil Hansjakob Becker, ki je pokazal, da je bilo tolikšno odstopanje pri besedilih pravzaprav le navidezno, saj besedila kartuzijskih spevov izhajajo iz istih virov, le da se bolj navezujejo na biblične različice besedil in so drugače razporejena. John B. Wickstrom, *The Antiphons ad psalmos of Carthusian Lauds, Kartäuserliturgie und Kartäuserschriftum* 1, *Analecta cartusiana* 116/1, ur. James Hogg, Salzburg, Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1988, str. 7–31: 7–8; HJ. Becker, nav. delo, 1971.

⁴⁸ Oba rokopisa imata nekatere oficije z dodanimi (tako prvotno zapisanimi kot kasneje dodanimi) alelujami na koncu spevov, namenjenih velikonočnemu času. Oficijev z alelujami ima več rokopis 509; mnogo aleluj je obstajalo že v prvotnem zapisu rokopisa, še več pa jih je bilo dodanih kasneje. Rokopis 509 ima dodane aleluje za praznik Gospodovega oznanjenja v velikonočnem času, oficij posvetitve cerkve, oficij praznika povišanja sv. Križa ter nekatere skupne oficije. Za te oficije rokopis 273 nima aleluj (praznika povišanja sv. Križa nima), ima pa jih za nekatere druge praznike, npr. za Gospodov vnebohod ali binško. Zdi se, da so dodane aleluje bolj pogojene z načinom zapisa kot z realno prakso: tudi če niso bile zapisane, so se morda pele.

v besedilih bi lahko pomenili le različni deli besedil spevov na istih mestih, ki pa so jim največkrat botrovala napake pisarjev.

Način oz. sistem zapisovanja besedil spevov v istih oficijih je sicer rokopisoma v marsičem skupen. Večina spevov z incipiti v enem rokopisu ima tudi v drugem rokopisu le incipite, speve s celotnimi besedili pa običajno najdemo na istih mestih v obeh rokopisih.

Odstopanja med rokopisoma so tako na ravni liturgičnega leta kakor v okviru rokopisoma skupnih oficijev in besedil njihovih spevov zelo majhna, skoraj minimalna. Pri manjših oficijih se pogosto zgodi, da je en oficij popolneje zapisan v enem, drugi v drugem rokopisu. S tem so zapisi nekaterih spevov v določenih oficijih enega rokopisa pogosto komplementarni z zapisi sorodnih oficijev v drugem rokopisu, zato bi bilo mogoče na nekaterih mestih s pomočjo enega rokopisa celo rekonstruirati nekatere dele liturgije, ki v drugem rokopisu ni zapisana. A to ne more biti zanesljiva metoda za vsa takšna mesta, saj druge malenkostne razlike vendarle opozarjajo, da so določena razhajanja med rokopisoma (vsaj pravopisne različice v besedilih ...) zagotovo obstajala.

Na podlagi podobnosti med rokopisoma je možno dokaj zanesljivo rekonstruirati del vsebine manjkajočih folijev iz rokopisa 273, kakor je navedeno v Prilogi 2. Da so bili na manjkajočih folijih rokopisa 273 res vsaj večinoma isti spevi, kakor so ti na ustreznih mestih v rokopisu 509, potrjujejo incipiti teh spevov, ki se v rokopisu 273 pojavljajo na ohranjenih folijih. Kazalke ob incipitih jasno kažejo na manjkajoče folije, glasba in besedilo incipitov posameznih spevov pa se ujemata z začetki istih spevov iz rokopisa 509 (rokopisa 273 in 509 sta npr. imela za skupni oficij v čast spoznavalca in škofa zagotovo večino skupnih antifon in responzorijev, če že ne vse, kar dokazujejo kasnejše kazalke na danes manjkajoča mesta rokopisa 273).

Zaradi podobnosti oficijev je mogoče tudi opredeliti nekatera dvoumna mesta v enem rokopisu s pomočjo drugega: na dvoumnem mestu, kjer rokopis 273 zaradi napake pisarja ali notatorja navaja besedilni incipit ene antifone in melodijo druge, je mogoče pravi spev določiti s pomočjo zapisa besedila in melodije speva v rokopisu 509.

Podobnost antifonarjev ne ponuja le pojasnil, temveč odpira nekatera druga vprašanja. Kartuzijski antifonar Lyon 509 se zaključi z obrazci *Gloria patri* [...] in še nekaterimi drugimi recitacijskimi antifonami in obrazci, od katerih vsaj tisti za zaključek maše (*Benedicamus Domino*, *Ite missa est*) vanj verjetno ne sodijo več. Po drugi strani je mogoče, da tudi v rokopisu 273 na koncu manjka manj folijev, kakor so nekateri raziskovalci domnevali do sedaj,⁴⁹ saj so štirje obrazci *Gloria Patri* tu že zapisani. Končni foliji antifonarjev so bili sicer namenjeni različnim dodatkom in dopolnilom antifonarja, tako da je o njihovem številu v rokopisu 273 težko trditi kaj določnega.

Liturgična primerjava prvotne, pa tudi kasnejše plasti obravnavanih rokopisov kaže na velike podobnosti in sorodnosti med njima tako na ravni širše liturgične vsebine (poteka liturgičnega leta) kakor v okviru oficijev prazničnih dni, ki jih najdemo v obeh rokopisih. V tej plasti imata rokopisa skoraj same iste praznike, za katere so tudi oficiji (spevi oz. njihova liturgična funkcija, besedila ter glasba) praviloma isti. Prave razlike med rokopisoma so izjemno redke in nikoli se ne nahajajo na pomembnih mestih. Odstopanja

⁴⁹ N. Golob, nav. delo, str. 70.

med rokopisoma kažejo prej na različne načine zapisovanja istih oficijev kot na vsebinske razlike v njih. Te razlike so bile lahko prisotne v rokopisih že ob njunem nastanku, večina pa jih je nastalo zaradi kasnejših dodatkov ali korektur, kar pomeni, da je bilo prvotnih razlik med rokopisoma še manj.

Velika liturgična podobnost med rokopisoma kljub vsemu ne more biti zadosten dokaz o njuni neposredni medsebojni povezanosti. Kartuzijanski rokopisi istega tipa so si na splošno zelo podobni, saj so njihovo liturgično vsebino v posameznih časovnih obdobjih natančno določali predpisi generalnih kapitljev, ki so veljali za vse hiše reda in v njih uporabljane rokopise.⁵⁰ A primerjava obravnavanih rokopisov kljub podobnostim kaže na konstantne, ponavljajoče se drobne razlike in podobnosti. V medsebojni primerjavi kartuzijanskih antifonarjev (in kartuzijanskih rokopisov nasploh) so povedni predvsem detajli.

Še več o teh dveh rokopisih bi lahko povedala njuna primerjava z ohranjenimi kartuzijanskimi antifonarji 13. stoletja ali pa s srednjeveškimi kartuzijanskimi antifonarji nasploh. Takšno, sicer zelo obsežno delo bi pokazalo najbolj jasno širšo sliko kartuzijanske tradicije,⁵¹ znotraj katere bi morda tudi večino različnih podrobnosti lahko videli v pravi luči in razumeli, kaj v resnici pomenijo.

II. Melodična primerjava dveh oficijev iz rokopisov 273 in 509

V primerjavi med kartuzijanskimi antifonarji so detajli odločilni za opazovanje liturgične vsebine. Podobno velja za melodije kartuzijanskega koralala. Tako kot kartuzijanska liturgija so melodije kartuzijanskih rokopisov veljale za dokaj stabilne in nespremenljive. Po drugi strani je znotraj stabilne kartuzijanske melodične tradicije vendarle mogoče najti nekatere značilne melodije in melodične obrazce, ki se med rokopisi razlikujejo ali pa dokazujejo njihovo veliko podobnost.

Toda kaj sploh označuje pojem melodija? Pojma melodije in ritma je potrebno še posebej izpostaviti in oprijemljivo določiti pri preučevanju glasbe, zapisane v kartuzijanskih srednjeveških glasbenih rokopisih. Ko raziskovalci kartuzijanskega koralala govorijo o koralnih melodijah in koralnem ritmu, z melodijo večinoma označujejo le zaporedje tonskih višin, intervalna razmerja med sledečimi si toni. Pojem ritma se nanaša na uporabo posameznih figur na določenih mestih ter njihovo skupinjenje oz. na diferenciranje daljših melizmov v posamezne figure.⁵² Običajno melodijo razumemo širše, kot nekaj, kar

⁵⁰ Jean Picard, *La liturgie cartusienne, source principale de spiritualité : éléments de recherches sur les sources de son histoire, Historia et spiritualitas cartusiensis*, Acta colloquii quarti internationali, ur. Jan de Grauwe, Destelbergen in Saint-Etienne, Centre Européen de Recherches sur les Congrégations et Ordres Monastiques, 1983, str. 289–301: 294.

⁵¹ Gotovo drži dejstvo, da si najboljšo predstavo o neki tradiciji (posameznega samostana ali cerkve, lahko pa tudi reda) lahko ustvarimo samo s poglobljeno primerjavo (čim) več rokopisov iz nje. László Dobszay, *Reading an Office Book, The Divine Office in the Latin Middle Ages: Methodology and Source Studies, Regional Developments, Hagiography, Written in Honor of Professor Ruth Steiner*, ur. Margot E. Fassler in Rebecca A. Baltzer, Oxford in New York, Oxford University Press, 2000, str. 48–60: 49, 55 in 57.

⁵² Takšno pojmovanje melodije in ritma je mogoče najti pri A. Degandu, nav. delo, 1915, str. 12–13

vključuje tudi ritmični element, tj. potek tonov v glasbenem času.⁵³ A kljub zavedanju, da izraz melodija samo za zaporedje tonskih višin ni najbolj primeren, je v nadaljevanju v izogib vsakokratnemu opisovanju uporabljen le v tem pomenu.

V nadaljevanju je na kratko orisana zgodovina melodij kartuzijanskega koral; omenjeno je tudi, kako se je v primerjavi z njo spreminjala ritmična podoba kartuzijanskih glasbenih rokopisov. Šele v razmerju do nekega drugega aspekta glasbenega zapisa postane razvidno, ali so se melodije, ki so se spreminjale, spreminjale malo ali veliko. Melodije obravnavanih antifonarjev pa so posebej predstavljene v dveh primerjavah. Prva zajema dve značilni različici kratkega melodičnega obrazca, ki se pojavlja v obeh rokopisih na istih mestih istih melodij. Druga primerjava ima drugačno izhodišče: namesto da bi obravnavala značilen košček iste melodije skozi celoto rokopisov, izpostavi vse melodije obeh rokopisov iz dveh izbranih pomembnejših oficijev.

Kakšne so melodije kartuzijanskega koral in kako so zapisane? Tako v rokopisu 273 kakor v rokopisu 509 so zapisane v kvadratni notaciji, najbolj razširjeni notaciji srednjeveških kartuzijanskih glasbenih rokopisov.⁵⁴ Glasbeni zapisi v kvadratni notaciji so se v kartuzijanskih glasbenih rokopisih že od srednjega veka dalje spreminjali in transformirali. Spremembe so zadevale predvsem ritmično diferenciacijo spevov: posamezne kvadratne note in manjše figure so se vse bolj povezovale v daljše figure in skupine.⁵⁵ Paradoks je, da so morda prav zaradi kvadratne notacije, ki je bila nagnjena k tolikšnim preobrazbam ritma koral, poudarjala pa je zapis posamezne tonske višine, melodije kartuzijanskega koral v srednjem veku ostale dokaj nespremenjene.⁵⁶ Ob ustanovitvi reda so kartuzijani prevzeli melodije svojih spevov iz najstarejših glasbenih rokopisov; lastnih melodij zaradi zvestobe tradiciji niso komponirali. Najstarejši glasbeni rokopisi reda so v glavnem zvesti najstarejšim rokopisom, v katerih se te melodije pojavljajo. Ugled, ki ga je red užival, ker naj bi prvotne melodije »v njihovi svetosti in čistosti« ohranil, kolikor se je dalo, je po Degandovem mnenju upravičeno zaslužen.⁵⁷

V skladu z načelom preprostosti so kartuzijani že v začetku raje prevzemali preprostejše melodije. Bogatejših melizmatičnih melodij je veliko manj, iz nekaterih pa so kartuzijani celo odstranili daljše melizme. Lambres meni, da so bili to okrasni melizmi, ki so jih kasneje dodajali v nekaterih verskih ustanovah, tako da je krajšanje melodij v primeru kartuzijanov pogosto pomenilo vrnitev k prvotni tradiciji gregorijanskega koral.⁵⁸

in 16. Povzemali so ga tudi kasnejši kartuzijanski avtorji, ki pišejo o »ritmični tradiciji« kartuzijanskega koral, tako kot npr. B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 26–29.

⁵³ Prim. definicijo melodije, ki jo navaja Alexander L. Ringer, *Melody: 1. Definition and origins*, *Grove Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/subscriber/article/grove/music/18357> (9. julij 2010).

⁵⁴ B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 19–20; A. Degand, nav. delo, 1924, stolp. 1067; David Hiley, *Western plainchant*, Oxford, Clarendon Press, 1993, str. 614 in 432–433.

⁵⁵ A. Degand, nav. delo, 1915, str. 16–17 in 49.

⁵⁶ John A. Emerson, *Plainchant. 7. Chant in the religious orders*, *Grove Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/subscriber/article/grove/music/40099> (16. julij 2007).

⁵⁷ A. Degand, nav. delo, 1924, stolp. 1067.

⁵⁸ B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 24.

Po zatonu srednjega veka so kartuzijani revidirali tudi nekatere koralne melodije, a posegi v melodije so bili v primerjavi z nekaterimi drugimi posegi, kakršno je bilo izginotje skupinjenja notnih figur v njihovi notaciji, sorazmerno majhni.⁵⁹ V novejšem času potekajo z Devauxovo kritično izdajo kartuzijanskega graduala in s pripravami na kritično izdajo kartuzijanskega antifonarja istega avtorja prizadevanja za ponovno melodično navezavo na starejše kartuzijanske liturgičnoglasbene vire.

Sistematično so bile melodije kartuzijanskega koral malo raziskane. Večina študij se je osredotočala predvsem na besedila spevov. Na podlagi preučevanja besedil so iskali tudi izvore kartuzijanskih liturgičnih knjig, Lambres pa je opozoril, da bi raziskava melodij morda pokazala še drugačne rezultate.⁶⁰ Obojim – melodičnim in besedilnim – raziskavam kartuzijanskega koral se je v zadnjem času posvečal predvsem A. Devaux, ki je na podlagi več različic istih melodij nekaterih spevov v kartuzijanskih rokopisih izpeljal teorijo o »dvojni [melodični] tradiciji« in najmanj dveh melodičnih družinah kartuzijanskih gradualov⁶¹ in antifonarjev. Prva je melodična družina Velike kartuzije, druga pa je melodična družina kartuzije Portes, ki je z ustanovitvenim letom 1115 ena najstarejših kartuzijanskih ustanov sploh in se je v določenih obdobjih svoje zgodovine z Veliko kartuzijo potegovala za vpliv v redu.⁶² Do prvega generalnega kapitlja se je tudi v liturgičnem pogledu razvijala neodvisno od nje. Določene posebnosti rokopisov, ki so bili povezani s kartuzijo Portes, so opazili tudi drugi avtorji, vendar širše sistematične raziskave še ni bilo.⁶³

Kot značilen primer melodične različice, po kateri naj bi se ločili rokopisi iz družine Velike kartuzije ter rokopisi iz družine kartuzije Portes, je Augustin Devaux opisal kadenčno melodično figuro, ki jo srečamo v nekaterih responzorijih 8. modusa na zaključkih posameznih fraz in v kateri je kot drugi ton uporabljen ton e ali ton f (oz. MI ali FA; glej Glasbeni primer 1). Domneval je, da rokopisi kartuzije Portes uporabljajo pretežno različico s tonom f, rokopisi, povezani z Veliko kartuzijo, pa ton e.⁶⁴ Pri primerjanju 25 ponovitev melodičnega obrazca na istih mestih istih spevov kartuzijanskih antifonarjev je ob družinah rokopisov, ki sodijo h kartuziji Portes (pretežno različice s tonom f) ali k Veliki kartuziji (pretežno različice s tonom e) opredelil tudi mešano skupino rokopisov, kjer se v melodičnem obrazcu približno enako pogosto pojavljata oba tona. Sem naj bi spadala tudi rokopisa 273 in 509, v katerih je Devaux našel iste melodične različice na istih mestih istih spevov (glej Prilogo 3, stolpca D).⁶⁵

⁵⁹ A. Degand, nav. delo, 1915, str. 146–178; A. Degand, nav. delo, 1924, stolp. 1070–1071.

⁶⁰ B. Lambres, nav. delo, 1973, str. 217–218.

⁶¹ Augustin Devaux in Dysmas de Lassus, *Graduel cartusien: Introduction à l'édition critique*, *Analecta cartusiana* 228/1, Salzburg, Institut für Anglistik und Amerikanistik der Universität Salzburg, 2008, str. 53, 68–69, 80–81 idr.

⁶² A. Devaux, nav. delo, 2000, str. 10–12.

⁶³ Hj. Becker, nav. delo, 1975, str. 125–127. Melodično družino kartuzije Portes omenja tudi B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 35.

⁶⁴ A. Devaux, nav. delo, str. 10. – O tem obrazcu v rokopisu 273 prim. tudi K. Šter, nav. delo, 2009, str. 110. O primerjavi uporabe tega obrazca med rokopisoma 273 in 7 (prav tako iz Univerzitetne knjižnice v Gradcu) pa glej K. Šter, nav. delo, 2008, str. 12–13.

⁶⁵ A. Devaux, nav. delo, str. 7–10.

Glasbeni primer 1

Kadenčni melodični različitosti e in f.

Zdi se, da si rokopisa tu le nista povsem podobna. Natančnejše preučevanje pokaže odstopanja od Devauxove sheme zaporedja melodičnih različic z e in f, saj Devaux večinoma ni upošteval številnih korektur na teh mestih in tako ni vedno razbral prvotne plasti rokopisa (glej stolpca Š v Prilogi 3). Prvotne različice je mogoče videti le na podlagi preučevanja izvirnika, pa tudi tu so večkrat že zelo zabrisane.⁶⁶ Sploh v začetku se rokopisa v uporabi te melodične različice precej razlikujeta, v nadaljevanju pa v obeh večinoma najdemo prvotno različico f, ki je bila v kasnejših obdobjih korigirana v različico e. To bi oba rokopisa, sploh žičkega, iz »mešane družine« močno približalo rokopisni družini kartuzije Portes.

Devaux drugih melodičnih podobnosti med rokopisoma v isti razpravi ni navedel (melodične različice v antifonah *Qui non accipit* ter *Christus peccata* za praznika povišanja in najdenja sv. Križa, ki ju še obravnava, za primerjavo ne pridejo v poštev, saj rokopis 273 teh praznikov nima).⁶⁷ Res je, da omenjena rokopisa nista bila v središču Devauxove razprave, ki se ukvarja z opredeljevanjem velikega števila virov, ki bi lahko služili kot predloge za kritično izdajo kartuzijanskega antifonarja. Samo dvema rokopisoma se ni mogel posebej posvečati; verjetno je njune melodične različice določil na podlagi slabših kopij, v katerih dostikrat ni vidno, kaj je korektura in kaj prvotni zapis.

Poleg značilne melodične formule v 8. modusu obstajajo še številne druge značilne melodije oz. melodični obrazci, po katerih se med seboj ločijo kartuzijanski antifonarji: obstajalo naj bi jih ok. 100, vendar v kartuzijanskih antifonarjih še niso bili primerjalno raziskani.⁶⁸ Lahko ugotavljamo podobno kot v primeru liturgične vsebine: primerjava med rokopisoma, v kateri bi bili zajeti še drugi značilni melodični obrazci, bi gotovo pokazala veliko več kot le vzorčna primerjava enega samega melodičnega odseka, še več o pomenu določenih melodičnih različic v posameznem rokopisu pa bi izvedeli iz medsebojne primerjave večjega števila kartuzijanskih antifonarjev istega obdobja.

Kaj pa lahko pokaže sicer prav tako vzorčna primerjava (ne)podobnosti melodij, ki zajame prav vse melodije v nekem delu rokopisa? To, zgornji primerjavi melodične različice skozi celoten rokopis nasprotno izhodišče je bilo v ospredju pri melodični primerjavi rokopisov v oficiju velikega petka ter v oficiju posvetitve cerkve.

Spevi v oficijih obeh rokopisov imajo iste melodije, vendar se med temi kažejo

⁶⁶ K. Šter, nav. delo, 2009, str. 131–132.

⁶⁷ A. Devaux, nav. delo, str. 7 in 9–10.

⁶⁸ Melodične obrazce je raziskoval A. Devaux, a raziskava še zdaleč ni končana. Devaux je z besedilno primerjavo kartuzijanskih rokopisov že izdelal hipotezo o »genealoškem drevesu« oz. filiaciji kartuzijanskih antifonarjev; rezultati melodičnih primerjav bi dali še natančnejše podatke o tovrstnih povezavah. Za to informacijo se zahvaljujem gospodu Gabrielu van Dijcku iz Velike kartuzije, ki mi jo je 12. novembra 2010 posredoval v pismu.

malenkostna odstopanja. Nekatera so navidezna in pogojena z načinom zapisovanja ter verjetno ne predstavljajo pravih melodičnih razlik. Tak primer je morda tudi način zapisovanja prvega dela verzetov. V rokopisu 273 sta pri verzetih oba dela (verzeti in odpev) notirana na isti višini; običajno na tonu f (glej Glasbeni primer 2). Rokopis 509 zapisuje prvi del verzeta transponirano za kvinto višje (glej Glasbeni primer 3). Različen zapis tonskih višin verzeta in odpeva morda ne pomeni nujno tudi različne liturgične prakse. Možno je seveda, da je različna liturgična praksa obstajala: kantor je intoniral verzeti višje, kor je odpel nižje. V odpevu verzeta pa med rokopisoma nastopijo tudi melodične razlike: vsak od rokopisov ima za verzete nekoliko drugačen zaključek. V obeh se verzeti končajo na tonu d, pri tem pa se rokopis 273 vzpne še do tona f (pes subbipunctis dfed), medtem ko se rokopis 509 tonu f izogne (odpev se zaključi s torculusom ded). Zanimivo je dejstvo, da imata pomembno vlogo pri melodičnih razlikah ponovno tona e in f; slednji je v rokopisu 273 tudi v tako drobnem obrazcu nekoliko bolj prisoten.

Verzeti oficija matutina velikega petka predstavljajo določeno posebnost med verzeti obravnavanih antifonarjev, saj se razlikujejo od verzetov večine drugih oficijev v obeh rokopisih; oba rokopisa uporabljata posebno (preprostejšo) melodijo.

Glasbeni primer 2

Verzeti v rokopisu 273 (oficij posvetitve cerkve).

Glasbeni primer 3

Verzeti v rokopisu 509 (oficij posvetitve cerkve).

Čeprav ne sodijo povsem med zgolj melodična vprašanja, so zelo povedne značilne intonacije in difference psalmov, ki so skupne rokopisoma in kažejo na njuno sorodnost. V prvotnih zapisih obeh rokopisov najdemo značilno intonacijo psalmov 8. modusa: f-a-c (glej Glasbeni primer 4).⁶⁹ Intonacija g-a-c (Glasbeni primer 4) se v izvirnem zapisu rokopisov pojavi le redko (npr. na foliju 123v, vrstica 11 v rokopisu 509). Prvotne intonacije so bile v rokopisu 509 kasneje v veliki meri korigirane. V prvem delu rokopisa so bile korekture dosledno izvedene, v osrednjem delu pa je korektor postal nekoliko površen. Prvotne intonacije so pogosto ohranjene pri psalmih, ob katerih so antifone zapisane samo z incipiti in se s kazalkami sklicujejo na druga mesta v rokopisu (npr. na foliju 137r). Najbolj očiten dokaz korektur so mesta, kjer je korektor ton f izbrisal, potem pa je pozabil

⁶⁹ O značilnosti te intonacije za kartuzijanske rokopise prim. Hj. Becker, nav. delo, 1975, str. 147–148.

napisati ton g (na 146v.3 je tako izbrisana kar cela intonacija), ali pa tista mesta, kjer je ton g že napisal, pozabil pa izbrisati ton f (npr. na foliju 212r.7). V drugem delu rokopisa najdemo več prvotno zapisanih intonacij, korekture so ponovno bolj pogoste na koncu.

Glasbeni primer 4

Intonaciji psalmov 8. modusa v rokopisih 273 in 509: f-a-c in g-a-c.

Kantika *Magnificat* in *Benedictus* v 8. modusu imata v rokopisu 509 ponekod značilno diferenco, ki jo najdemo tudi v rokopisu 273, kjer je večkrat korigirana: namesto cc-h-c-a-g je tu cc-h-ch-a-g (glej Glasbeni primer 5).⁷⁰

Glasbeni primer 5

Značilna diferenca kantikov 8. modusa v rokopisih 273 in 509 in njena korektura.

V obeh rokopisih najdemo posebno diferenco 8. tona: cc-h-c-d (glej Glasbeni primer 6). Značilna je še diferenca 1. tona f (diferenca f2; glej Glasbeni primer 7),⁷¹ ki pred zaključnima punctumom in clivisom skoraj nikoli nima tona a. Nadaljnja značilna diferenca 1. tona je npr. tudi aaaa-g-a (npr. na 234r.5; glej Glasbeni primer 8), ki jo najdemo v obeh rokopisih, verjetno pa bi v primerjavi intonacij in diferenc psalmov v širšem delu rokopisa našli še kakšno drugo posebnost, skupno obema rokopisoma.

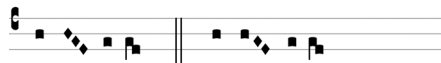
Glasbeni primer 6

Značilna diferenca psalmov in kantikov 8. tona v rokopisih 273 in 509.

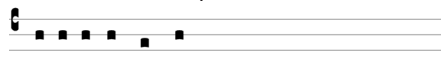
Glasbeni primer 7

Značilna diferenca psalmov in kantikov 1. tona v rokopisih 273 in 509.

Glasbeni primer 8

Značilna diferenca psalmov in kantikov 1. tona v rokopisih 273 in 509.

⁷⁰ Primerjaj intonacije in difference psalmov ter kantikov rokopisa 273. K. Šter, nav. delo, 2010, Priloga B, str. B3–B10.

⁷¹ Prim. K. Šter, nav. delo, 2010, Priloga B, str. B4.

Pri primerjavi melodij je potrebno razlikovati med prvotno zapisano plastjo rokopisa ter kasnejšimi korekturami in dodatki, s katerimi sta si rokopisa lahko postala bolj podobna ali pa sta se med seboj melodično oddaljila. Oba rokopisa sta bila v svoji zgodovini pogosto korigirana; sploh rokopis 273 skoraj nima folija, na katerem ne bi bilo korektur. Včasih je pod korekturami še mogoče videti prvotni zapis, večkrat pa je prvotna plast rokopisa nerazpoznavna. Tudi pri dobro vidnih korekturah je potrebna previdnost, saj so nekatere korekture lahko prvotne oz. so v rokopis prišle kmalu za izvirnim zapisom. V tabelah, ki prikazujejo melodična odstopanja rokopisov v dveh izbranih oficijih (Prilogi 4 in 5), so navedena le tista korigirana mesta, za katera lahko domnevamo (možnost napake seveda ni izključena), da niso bila mišljena kot prvotna korektura rokopisov in so bila načrtovana že v prvem melodičnem zapisu rokopisov.

Oficij velikega petka je v kartuzijanskem antifonarju nekakšna posebnost, saj je bil skupaj z oficijem velikega četrta in velike sobote prevzet iz sekularnega oficija. Zato ima v vsakem nokturnu (delu nočnega oficija) samo po tri velike responzorije z odpevi namesto štirih. Oficij v rokopisu 273 zajema folije 110r–113v, v rokopisu 509 pa folije 113v–117r. Vsi spevi imajo iste melodije, med rokopisoma pa je precej melodičnih odstopanj. Priloga 4 prikazuje melodične razlike med rokopisoma v oficiju velikega petka, mesta korektur, ki povzročajo odstopanje ali približevanje med rokopisoma.

Melodične razlike med rokopisoma večkrat nastopijo na mestih, ki so bila v enem rokopisu korigirana, ni pa nujno. Običajno je to rokopis 273, ki ima veliko opaznih korektur. Največ korektur in tudi največ odstopanj med rokopisoma nasploh prinašajo občutljiva mesta melodij, predvsem poltonske razdalje. Ton h je že tako dostikrat spremenjen s pomočjo predznaka (okrogli ali kvadratni b), poleg tega je bila tudi praksa dokaj svobodna glede na zapis. Z zapisom so bolj fiksirana mesta, kjer se pojavljata tona e in f; tu je lažje opazovati razlike med rokopisoma (podobna situacija je pravzaprav značilna že za zgoraj navedeni melodični različici 8. modusa e in f).

V oficiju velikega petka je pogosto korigirana zlasti ena notna figura – clivis. Značilno mesto korektur in razlik med rokopisoma je clivis fe v rokopisu 273. V rokopisu 509 je na istem mestu pogosto punctum na tonu e ali f. Začetni f je v rokopisu 509 dostikrat izpuščen, tudi v postopih treh tonov; climacus fed iz rokopisa 273 tako npr. v rokopisu 509 postane clivis ed. Včasih je prvotni clivis fe v rokopisu 273 korigiran v pes ef. Enako občutljiva so mesta melodij, kjer se nahaja ton h, npr. v clivisu ch rokopisa 273; isto mesto ima v rokopisu 509 le ton c. Podobno je bil prvotni clivis ha v rokopisu 273 korigiran v ca, kar se sklada z zapisom v rokopisu 509. Rokopis 509 izraža nekoliko večjo tendenco k izogibanju poltonskim postopom, zato pogosto ukinja spodnji (h) ali zgornji ton v tem postopu (f). Rokopisa sta različna še na nekaterih drugih mestih, ki so v rokopisu 273 pogosto korigirana, s čimer se rokopis 273 pogosto približa rokopisu 509 (npr. pri skupini g-fe, ki s korekturo v rokopisu 273 postane ga-fe, kar se sklada z zapisom v rokopisu 509).

Že omenjeni oficij praznika posvetitve cerkve se v rokopisu 509 nahaja pred praznikom Janeza Krstnika (24. junij) oz. za poletnimi branji (fol. 178v–181v). Podobno kot v primeru rokopisa 273, kjer je zapisan po prazniku vseh svetih med folijema 201r in 204v, tudi tu mesto praznika sledi nekemu bolj splošnemu mestu v rokopisu, lahko pa bi tudi sklepali,

da je bil praznik posvetitve cerkve v kartuziji Sainte-Croix-en-Jarez v poletnem času.⁷² Domneva o poletnem času je verjetnejša, če upoštevamo, da ima rokopis 509 v tem oficiju dodane aleluje, kar pomeni, da se nekaterim antifonam na koncu doda vzklik »alleluia«. Rokopis 273 nima aleluj, torej je bil morda napisan za kartuzijo, kjer se posvetitev cerkve ni obhajala v velikonočnem času. Ni pa nujno, da se aleluj ob ustreznih priložnostih ni pelo, tudi če niso bile zapisane.⁷³ Nenavadno je še, da ima rokopis 509 kazalko na praznik posvetitve cerkve, navedeno za praznikom sv. Mihaela, katere mesto (med 29. septembrom in 1. novembrom) se ujema z žičkim datumom posvetitve cerkve. Bi bilo možno, da sta rokopisa res povezana in je rokopis 509 sicer nastal za kartuzijo Sainte-Croix-en-Jarez, vendar je bil nekaj časa v rabi celo v Žičah in so zato tam naredili zaznamek za praznik na ustrezno mesto?

Če med melodične razlike ne štejemo zaključkov spevov, ki so jim v enem rokopisu dodane aleluje in v drugem ne,⁷⁴ opazimo, da melodične razlike nastopajo na podobnih mestih in na podoben način kot v primeru oficija velikega petka. Do največjih melodičnih odstopanj prihaja na korigiranih mestih, predvsem pa na mestih, ki vključujejo poltonske postope. Zopet so razlike najbolj opazne na mestu postopa med e in f, saj se je h, tudi če je bil zapisan brez kakršnega koli predznaka, lahko pel kot b.⁷⁵ Podobno kot v oficiju velikega petka so največkrat korigirani clivisi fe in ag. Ker je melodičnih razlik med rokopisoma le znotraj dveh oficijev sorazmeroma malo, bi bila potrebna primerjava več oficijev, s katero bi lahko izločili nehotene napake notatorjev in določili nek širši sistem melodičnih odstopanj med rokopisoma. Zaenkrat se – tako v okviru značilnih melodičnih različic e in f kot v okviru primerjave posameznih melodij spevov različnih vrst (responzoriji in antifone) – kaže značilno nihanje melodij na mestih, kjer nastopi polton. Če govorimo zelo splošno, se zdi, da rokopis 273 v svojem prvotnem melodičnem zapisu na takšnih mestih večkrat ohranja in vključuje ton f; medtem ko je f v rokopisu 509 velikokrat izpuščen, pogosto ostane le ton e. S korekturo se melodično mesto rokopisa 273 običajno približa istemu mestu v rokopisu 509.

Sklepne ugotovitve

Povezava med rokopisoma 273 in 509 je na prvem mestu rezultat močne in poenotene kartuzijanske liturgične tradicije, na kar kažejo velike podobnosti v liturgični vsebini rokopisov. Zdi se, da bi lahko bile te podobnosti več kot le znaki pripadnosti isti tradiciji, vendar je brez vključitve še najmanj enega istovrstnega rokopisa v primerjavo težko videti, ali sta antifonarja povezana tudi neposredno. Enako je mogoče trditi za melodije

⁷² Datum posvetitve te cerkve avtorica prispevka še išče.

⁷³ Pismo G. van Dijcka, gl. op. 68. Poznejši srednjeveški žički antifonarji prav tako nimajo oficija posvetitve cerkve z alelujami, čeprav za razliko od rokopisa 273 najdemo dodane aleluje pri drugih oficijih, npr. pri skupnem oficiju v čast apostolov ali prazniku Gospodovega oznanjenja.

⁷⁴ Zaradi dodanega vzklika se podaljša tudi glasba; zaključni ton antifone se nemalokrat spremeni v kratko pripravo na sledečo kadenco, ki se v rokopisu 509 konča na istem finalisu kakor antifona brez aleluje oz. tista v rokopisu 273.

⁷⁵ B. Lambres, nav. delo, 1970, str. 29–30.

obravnavanih rokopisov: čeprav se tudi v melodični primerjavi kažejo razlike, po katerih je vsak rokopis poseben, brez primerjave s tretjim členom neposredne sorodnosti ni mogoče potrditi ali ovreči.

O tesnejši povezavi bi morda lahko kaj več povedala zgodovinska dejstva. Glede na čas ustanovitve kartuzije Sainte-Croix-en-Jarez bi bil rokopis 509 lahko njen prvi antifonar. V tem času je med Žičami in kartuzijo Sainte-Croix-en-Jarez obstajala vsaj posredna navezava: obe sta bili povezani s pomembno osebo, Hismidom oz. Hismionom, ki se v Žičah omenja kot prior leta 1276. Koliko časa je bil žički prior, ne vemo natančno: pred njim se leta 1274 omenja prior Viljem, za njim pa je v Žiče leta 1281 prišel Rudolf. V Hismionovem času je žički samostan dobil vrsto privilegijev. V času žičkega priorata je bil Hismion tudi priča ustanovitvi kartuzije Sainte-Croix-en-Jarez, ki jo je nekaj mesecev vodil kot prior, že leta 1280 pa se je vrnil v hišo svojih redovnih zaobljub, v kartuzijo Doline sv. Huga.⁷⁶ Kartuzija Sainte-Croix-en-Jarez je bližja Veliki kartuziji kot Žičam, zato je nenavadno, da je tja odšel prav žički prior. Ne vemo pa, ali je Hismion odnesel s sabo kakšne rokopise, ali pa je v Žičah za francosko kartuzijo morda naročil kakšne prepise, kar bi možnost sorodnosti med rokopisoma znatno povečalo.

Velike sorodnosti in majhna odstopanja med kartuzijanskima antifonarjema odpirajo več vprašanj, kot bi jih odprle majhne sorodnosti in velike razlike med njima. Odgovorov samo iz primerjave dveh rokopisov ni mogoče izvedeti, pa vendar en rokopis na nek način vedno zrcali drugega; slika iz dveh je popolnejša. Vsega o enem ali drugem rokopisu ne izvemo. Bogatejši pa smo vsaj za kakšno spoznanje več o enem in drugem.

⁷⁶ J. Mlinarič, nav. delo, str. 65–66 in 511.

PRILOGA 1

Liturgična vsebina rokopisov 273 in 509⁷⁷

Liturgični dan / liturgična priložnost	Rokopis 273	Rokopis 509
*Psalm <i>Venite</i> za različne liturgične priložnosti	<i>lacuna</i>	Sr
Adventni čas (nedelje in dnevi med tednom)	<i>lacuna</i> (od fol. 1r 2. adventna nedelja) ¹	11r / 12r
Velike O-antifone (po 4. adventni nedelji)	10v	23v
Teden po četrti adventni nedelji	11r	24v
Božična vigilijs in božič, 24. in 25. december	14r	27r
Sv. Štefan, 26. december	20v	33r
Sv. Janez Evangelist, 27. december	23r	35v
Sv. Nedolžni otroci, 28. december	25v	37v
*Sv. Tomaž Canterburyjski, 29. december	/	40r
Teden po božiču	28r	40r
Nedelja po božiču	29r	41r
Oktava božiča / osmi dan po božiču – Jezusovo obrezovanje, 1. januar	29v	41v
Nedelja po oktavi božiča	31r	42v
Vigilijs Gospodovega razglasenja in razglasenje Gospodovo, 5. in 6. januar	32r	44r
Teden po razglasenju Gospodovem	36v	48v
Prva nedelja po razglasenju Gospodovem	37r	49r
Čas med letom (pet nedelj po razglasenju in dnevi v tednu)	38r (+ vmes <i>lacuna</i> 2 folijs)	50r
Spreobrnjenje sv. Pavla, 25. januar	56r	66v
Marijino očiščenje, 2. februar	56r	67r
Sedež apostola Petra, 22. februar	60r	71r
Gospodovo oznanjenje, 25. marec	60v	71v
Predpost – septuagesima (nedelje in dnevi v tednu)	64r	73v
Pepelnična sreda in dnevi v tednu do prve postne nedelje	72v	80r
Postni čas (nedelje in dnevi v tednu)	73r	80v
•Veliki četrtek	105v	109r
•Veliki petek	110r	113v

⁷⁷ V Prilogi 1 je prikazano liturgično leto skozi daljša obdobja ter posamezne večje praznike temporalna in sanktorala. Prazniki v tabeli si – ne glede na to, ali sodijo v temporal ali sanktoral – sledijo po zaporedju v liturgičnem letu. Takšen prikaz oficijev praznikov dobimo, če postavimo skupaj liturgično vsebino obeh rokopisov, vendar rokopisa z ozirom na liturgično vsebino nista povsem enaka. Ob imenu vsakega praznika oz. liturgične priložnosti je navedeno, ali v katerem od rokopisov oficij zanj manjka (znak * pri imenu praznika ter znak / pri določenem rokopisu) ali pa je v enem od obeh zapisan z manjšim številom spevov ali celo z drugačnimi spevi (znak • pred imenom praznika). V nekaterih primerih je praznik zapisan v vsakem rokopisu na popolnoma drugem mestu, kar označuje poseben znak (→ pred imenom praznika). Nekaterih manjših praznikov in oficijev, kot so npr. oficiji nekaterih dni tedna ali oktave velikih praznikov, tabela ne navaja posebej. V kartuzijanski liturgiji imajo običajno enako ali zelo podobno liturgijo kakor izhodiščni praznik.

Katarina Šter: Dva kartuzijanska antifonarja iz 13. stoletja

Velika sobota	113v	117r
Velikonočna vigilija in velika noč	117r	120r/v
Teden po veliki noči	121v	124v
Velikonočna oktava – bela nedelja	123v	126v
Teden po beli nedelji	124r (+ <i>lacuna</i> po fol. 124v)	127r
Velikonočni čas – antifone	<i>lacuna</i>	127v
Nedelje po veliki noči (2. nedelja po veliki noči – 5. nedelja po veliki noči + dnevi tedna)	<i>lacuna</i> + fol. 125r	128r
*Gospodovo oznanjenje v velikonočnem času	/	133v
Sv. Ambrož v velikonočnem času, 4. april	129v + <i>lacuna</i>	138r
Sv. Benedikt v velikonočnem času, 21. marec ²	130r	138r
Sv. Marko, 25. april	130r	140v
Skupni oficiji za velikonočni čas (v čast apostolov, enega mučenca, enega spoznavalca, v čast mučencev)	131r	143v
Sv. Filip in Jakob, 1. maj	133v	141r
*Najdenje sv. Križa, 3. maj	/	140v
Gospodov vnebohod	136v	145v
Dnevi tedna po Gospodovem vnebohodu	142r	150v
Nedelja po Gospodovem vnebohodu	142v	151r
Binkošti in teden po binkoštih	143v	152r
*Sv. Rešnje telo – telovo	/ [?] ³	1r
Nedelje po binkoštih (2.–27. nedelja po binkoštih)	149r	157r
Poletna branja (iz Knjige kraljev, Knjige modrosti, Jobove in Tobijeve knjige, iz Knjige Makabejcev ter iz Knjige prerokov)	155v	163r
Sv. Janez Krstnik in teden po prazniku, 24. junij	173v	181v
Sv. Peter in Pavel, 29. junij	179r	186r
Sv. Pavel, 30. junij	183r	188v
→Sv. Marija Magdalena, 22. julij	241v	191r
Sv. Peter v vezeh, 2. avgust	186v	194r
Marijino vnebovzetje in teden po prazniku, 15. avgust	186v	194r
Mučeništvo sv. Janeza Krstnika, 29. avgust	190r	203r
Marijino rojstvo, 8. september	192r	204v
*Povišanje sv. Križa, 14. september	/	197v
Sv. Mihael, 29. september	192r	204v
Vsi sveti, 1. november	198r	209v
*Praznik relikvij, 8. november	/	211v
*Sv. Matija, 24. februar	/	212v
→Posvetitev cerkve	201r	178v
Skupni oficiji (v čast apostolov, mučencev, enega mučenca, enega škofa in spoznavalca, spoznavalca ne škofa, devic)	204v (+ vmes <i>lacuna</i> dveh folijev)	211v
*Oficij za rajne	246r	/
Obrazci za verze <i>Gloria patri</i>	247v + <i>lacuna</i>	238r

* Vsebinsko v enem izmed rokopisov manjka

• Rokopisa imata nekoliko različnih oficij istega praznika

→ Večji oficij, ki se v rokopisih nahaja na različnih mestih

PRILOGA 2

Vrzeli v rokopisu 273 in ustrezna mesta v rokopisu 509⁷⁸

Rokopis 273	Število manjkajočih folijev	Rokopis 509	Liturgična vsebina
1r–11v	11 folijev	5r–15r?	Psalmi <i>Venite</i> , 1. adventna nedelja
Med 52v in 53r	2 folija	62v–64r	Del oficija za petke med letom; del oficija za sobote med letom
Med 124v in 125r	2 folija	127v–129r	Ponedeljek po 2. velikonočni nedelji in del tedenskega oficija po tej nedelji; 3. velikonočna nedelja
Med 227v in 228r	2 folija	228r–229v	Skupni oficij v čast enega škofa in spoznavalca
Po 247v	?	Od 238r?	Različni melodični obrazci in antifone

PRILOGA 3

Različici e in f (MI in FA) v rokopisih 273 in 509⁷⁹

	Praznik	Re	Incipit	Mesto različice	273	D	Š	509	D	Š
1	2. adventna nedelja	6	Sicut mater	consolabimini	1v.8	F	F*	16v.3	F	F
2	4. adventna nedelja	3	Non discedimus	tuam	8v.3	M	F°	22r.5	M	M
3	4. adventna nedelja	7	Radix Jesse	ejus	9r.4	M	F°	22v.5	M	M
4	4. adventna nedelja	9	Ecce Dominus	ejus	9r.8	M	F°	22v.8	M	M
5	Božična vigilija	2	Constantes estote	egrediemini	14v.2	F	F*	27v.2	F	F
6	Sv. Janez Evangelist	10	Joannes septem	erat	24v.5	M	F°	36v.6	M	M
7	Razglašenje Gospodovo	6	Venit lumen	splendore	34r.9	M	F°?	46v.1	M	M
8	Nedelja po razglašenju Gospodovem	11	Aspice in me	universa	41v.4	M	F°	52v.6	M	M
9	Sreda po razglašenju Gospodovem	1	Miserere mei	transeat	48v.6	F	F*	59r.3	F	F
10	Prva predpostna nedelja	11	Ecce Adam	est	66r.11	F	F*	75r.10	F	F
11	Prva predpostna nedelja	11	Isti	vitae	66v.2	F	F*	75v.1	F	F
12	1. postna nedelja	6	Abscondite	pauperis	74v.11	F	F*	82r.5	F	F
13	1. postna nedelja	6	Isti	eleemosyna	75r.2	F	F	82r.6	F	F
14	3. postna nedelja	5	Merito haec	audivimus	85v.7	M	F°	91r.5	M	M

⁷⁸ Za liturgično vsebino navedenih folijev v obravnavanih rokopisih prim. Prilogo 1.

⁷⁹ Preglednica je prirejena po prikazih A. Devauxa, nav. delo, str. 7–10. Zaradi lažjih nadaljnjih primerjav z drugimi rokopisi iz Devauxove tabele je na tem mestu uporabljeno solmizacijsko poimenovanje tonov.

Katarina Šter: Dva kartuzijanska antifonarja iz 13. stoletja

15	Nedelja trpljenja	5	Pacifice	sileas	96r.9	F	F*	100r.6	F	F
16	2. velikonočna nedelja	5	Gratias agimus	magnam	/4	M	/	192r.2	M	F°
17	November: iz Knjige preroka Izaija	6	Sustinuimus pacem	perpetuum	172r.5	M	F*	177v.4	M	F°
18	Skupni oficij v čast devic	3	Surge propera	recessit	237v.8	M	F°	235r.5	M	F°
19	Sv. Janez Krstnik	3	Ipse praecedet	justorum	176r.3	F	F*	183v.2	F	F
20	Sv. Pavel	7	Damasci	sporta	184v.10	M	F	190r.4	M	F°
21	Sv. Mihael	3	In conspectu	confitebor	194r.10	M	F°	206v.3	F	F°
22	Sv. Mihael	8	Numquid scis	filiis	195v.11	M	F°	207v.6	M	F°
23	Sv. Mihael	9	In tempore	tui	196r.5	M	F°	207v.10	M	F°
24	Sv. Mihael	9	Isti	coeperunt	196r.7	M	F°	208r.1	M	F°
25	Sv. Mihael	11	Michael	praevaluerunt	196v.8–9	M	F°	208v.1	M	F°

D = Devaux: ugotovljena različica MI ali FA v rokopisu 273 oz. rokopisu 509.

Š = Šter: ugotovljena različica MI ali FA v rokopisu 273 oz. rokopisu 509.

* korigirano mesto v rokopisu 273 (iz fv e / FA v MI), ki ga je Devaux opazil

° korigirano mesto v rokopisu 273 (iz fv e / FA v MI), ki ga Devaux ni opazil in ga je navedel kot izvirno MI-mesto

PRILOGA 4

Melodične razlike med rokopisoma 273 in 509 v oficiju velikega petka

Mesto melodične razlike	Rokopis 273	Rokopis 509
Matutin		
1. antifona 1. nokturna: <i>unum</i>	prvotna korektura iz a v h? [110r.4]	h (dodan kasnejši kvadratni b pred tem tonom) [113v.9]
Antifona 3. nokturna: <i>animam</i>	Korektura iz clivisa fe v punctum f [110v.5]	Punctum f [114r.8]
2. verzet: <i>libera me</i>	Korektura – izbrisani punctumi g g g, puščen prazen prostor – zaradi prvotne napake pisarja? [110v.10]	Punctumi f g a [114v.2]
1. responzorij: <i>unum</i>	Kasnejša korektura (drugačno črnilo) iz ge/gf? v e/ef? [111r.3]	Clivis fe [114v.7]
1. responzorij: <i>adversus</i>	Clivis fe [111r.3]	Punctum e [114v.7]
Verz 2. responzorija: <i>adversantur</i>	Korektura iz neberljivega zapisa v punctum g – morda prvotno napaka notatorja [111r.9]	Punctum g [115r.2]
4. responzorij: <i>exprobrantes</i>	Korektura iz fe v ef [111v.1]	Pes ef [115r.8]
5. responzorij: <i>popule</i>	Korektura iz ha v ca [111v.5] – prvotna napaka notatorja	Clivis ca [115v.1]
5. responzorij: <i>terra</i>	Korektura iz ed-dc v d-dc [111v.7]	Dva clivisa: ed-dc [115v.2]
5. responzorij: <i>terra</i>	Pes de [111v.7]	c-de [115v.2]
6. responzorij: <i>die</i>	Korektura iz fe v ef [111v.11]	fe [115v.5]
6. responzorij: <i>credentem</i>	Punctum f [111v.11]	Punctum e [115v.6]

Verz 6. responzorija: <i>michi</i>	Korektura iz climacusa fed (clivisa fe?) v clivis ed [112r.3]	Clivis ed [115v.8]
7. responzorij: <i>qui</i>	Clivis ch (z dodanim izvirnim predznakom za kvadratni b!) [112r.5]	Punctum c [115v.10]
8. responzorij: <i>lignis</i>	Korektura v c-dfd-ed-dc; prvotni zapis je zabrisan [112r.10]	c-dfded-dc [116r.3]
8. responzorij: <i>me</i>	Korektura iz ag-aha v g-aba [112r.10]	g-aha [116r.4]
8. responzorij: <i>cotidie</i>	Korektura iz ac-cd v c-cd [112r.10] – v začetku repetenduma je še vedno ac-cd	ac-cd [116r.4]
9. responzorij: <i>crucifixissent</i>	Korektura iz clivisa ch v punctum c [112v.4] – prvotno napaka?	Punctum c [116r.7]
9. responzorij: <i>meus</i>	Korektura iz fed (fe?) v ed [112v.6]	Clivis ed [116r.9]
Lavde		
1. antifona: <i>suø</i>	Clivis gf [112v.10]	Predhodni punctum g g ^f [116v.2]
1. antifona: <i>deus</i>	Korektura iz f v g (napaka?) [112v.11]	Punctum g [116v.2]
5. antifona: <i>in</i>	Korektura iz gf (af?) v f [113r.7]	Punctum f [116v.9]
Antifona <i>Benedictusa: iudeorum</i>	Korektura iz g-fe v ga-fe? [113r.10]	ga-fe [117r.1]

PRILOGA 5

Melodične razlike med rokopisoma 273 in 509 v oficiju posvetitve cerkve

Mesto melodične razlike	Rokopis 273	Rokopis 509
Prve vespere		
1. antifona: <i>orationis</i>	Punctum f [201r.8]	Punctum g [178v.4]
Matutin ⁶		
Invitatorijska antifona: <i>venite</i>	Zaključna skupina figur ach-cd-dc korigirana v ach-cd-c [201v.3]	Dva torculusa: ach-cdc [178v.9]
9. antifona: <i>civitas</i>	Korigirano iz nekega drugega tona (g?) v a? [202r.7]	Punctum a [179r.6]
10. antifona: <i>celi</i>	Korektura iz g-ahg v g-acg [202r.9]	g-ahg [179v.3]
10. antifona: <i>celi</i>	Korektura iz clivisa ag v punctum a (morda zaradi prvotne napake?) [202r.9]	Punctum a [179v.3]
11. antifona: <i>moyses</i> (ali: <i>moyses</i>)	Pes in clivis ga-gf [202r.10]	Pes in punctum ga-g [179v.3]
13. antifona: <i>letantes</i>	Korektura iz pesa ef v punctum oz. iz gf v g (črte niso jasno vidne) [202v.3]	Pes ef [179v.6]
13. antifona: <i>ibimus</i>	Punctumi fe d (korektura iz g fe? ali v g fe – črte niso dobro vidne) ⁷ [202v.3]	Punctumi g fe [179v.6]
1. responzorij: <i>paratam</i>	g-gf-gafg [202v.10]	gf-gafg [180r.1]
1. responzorij: <i>dicentem</i>	Korektura iz d v ed [202v.11]	Clivis ed [180r.1]
1. responzorij: <i>dicentem</i>	Scandicus def in kasneje dodani pes ef [202v.11]	Scandicus def [180r.1]

7. responzorij: <i>dilexi</i>	Korektura iz punctuma f v pes df [203r.6]	Pes df [180r.6]
7. responzorij: <i>habitationis</i>	Korektura iz a-ag v clivis ag (morda je en punctum preveč zaradi napake pisarja) [203r.7]	Clivis ag [180r.6]
Verz 7. responzorija: <i>tue</i>	Korektura iz clivisa fe (ali climacusa fed) v clivis ed [203r.7]	Clivis ed [180r.8]
9. responzorij: <i>atria</i>	Korektura iz fd-fef v fd-efef [203r.10]	fdfef [180r.8]
9. responzorij: <i>dominum</i>	Korektura iz neberljivega zapisa v ch-h? [203r.10]	ch-h [180r.9]
Lavde		
1. antifona: <i>longitudinem dierum</i>	Korektura iz a c h v punctume c h a (je notator prvotno pomotoma enkrat preveč napisal predhodni punctum a?) [203v.5]	Punctumi c h a [180v.6]
Kratki responzorij: <i>replebimur</i>	Punctum g [204r.1]	Punctum f [180v.6]

Opombe k prilogam

- 1 Na foliju 11r so za prvo adventno nedeljo navedene le prve vespere in začetek matutina, na fol. 12r sledi oficij od responzorijev matutina dalje.
- 2 V rokopisih 273 in 509 so samo kasneje dopisani besedilni incipiti spodaj. Slovesni praznik je sv. Benedikt v kartuzijanskem koledarju postal šele leta 1366, čeprav je bil kot kapiteljski praznik zabeležen že v prvem koledarju ok. leta 1134. J. Hourlier in B. Lambres, nav. delo, str. 155.
- 3 Kasnejši sklic na ta praznik na fol. 149r.
- 4 Responzorija *Gratias agimus* v rokopisu 273 ni (najbrž je bil zapisan na enem izmed folijev, ki manjkata med folijema 124 in 125).
- 5 Tu verjetno ni napake, saj se podobne figure z reperkusijo prve note pojavijo tudi na drugih mestih tega speva.
- 6 Tu nekateri responzoriji niso izpisani v celoti, samo z incipiti, sicer bi bilo melodičnih razlik verjetno še več.
- 7 Sledeči psalm ima intonacijo in diferenco 4. psalmovega tona.

TWO CARTHUSIAN ANTIPHONERS FROM THE THIRTEENTH CENTURY AND THE QUESTION OF THE UNIFORMITY OF THE CARTHUSIAN LITURGICAL MUSIC TRADITION

Summary

The present article discusses two thirteenth-century Carthusian antiphoners used in two different charterhouses in which some Carthusian authors have claimed to find great similarities: these are manuscript 273 in the University Library of Graz (Universitätsbibliothek Graz; RISM A-Gu 273) and manuscript 509 in the Municipal Library of Lyon (Bibliothèque municipale Lyon; RISM F-Lym 509). The first manuscript comes from the charterhouse of Žiče (Seiz, in modern Slovenia), and the second from the French charterhouse Sainte-Croix-en-Jarez. The connection between the manuscripts seems to go beyond the bare fact of contemporaneity, possibly because of the fact that the charterhouses were also connected through an important personality, Hismion, who in 1280 became the prior of Sainte-Croix after being the prior of the Žiče charterhouse.

A comparison between the manuscripts shows similarities and differences between them on the level of their liturgical contents as well as in some characteristic melodic formulas (such as psalm and canticle intonations and *differentiae*) and chant melodies from two selected Offices (Good Friday and the Dedication of the Church). At the same time it sheds new light on the question of the date and provenance of the Žiče manuscript. But the liturgical similarity could simply be the result of both manuscripts' adherence to the same, uniform Carthusian tradition. The same holds for the melodies of the manuscripts' chants, in which we constantly find small differences despite their great overall similarity. In such a uniform tradition as the Carthusian it is impossible to define the relationship between two manuscripts without detailed study of more contemporary and even earlier manuscripts from the same tradition that can be brought into the comparison. But even if it is largely impossible to give a final answer concerning any direct relationship between the chosen antiphoners, we can still learn much about the specific characteristics of each manuscript.